

Obres escollides de Rosa Luxemburg en català

**REFORMA SOCIAL O REVOLUCIÓ?
ROSA LUXEMBURG
1900**

Versió catalana establerta des de:
http://marxists.org/espanol/luxem/01Reformaorevolucion_0.pdf i *¿Reforma social o revolución?*, en *Escritos políticos*, Ediciones Grijalbo, Barcelona, 1977, pàgines 43-138

Edicions internacionals Sedov

Núcleo en defensa
del marxismo

Germinal

PRÒLEG	2
PRIMERA PART.....	3
1. El mètode oportunista	3
2. L'adaptació del capitalisme	5
3 Introducció del socialisme mitjançant reformes socials	9
4 Política duanera i militarisme	12
5 Conseqüències pràctiques i caràcter general del revisionisme	14
SEGONA PART	17
1 El desenvolupament econòmic i el socialisme.....	17
2 Sindicats, cooperatives i democràcia política	21
3 La conquesta del poder polític	25
4 El col·lapse.....	30
5 Oportunisme en la teoria i en la pràctica	32

PRÒLEG

A primera vista, el títol d'aquesta obra pot provocar sorpresa. És possible que la socialdemocràcia estiga *contra* les reformes? ¿Podem contraposar la revolució social, la transformació de l'ordre imperant, el nostre objectiu final, a la reforma social? De cap manera. La lluita quotidiana per les reformes, pel millorament de la situació dels obrers en el marc de l'ordre social imperant i per institucions democràtiques ofereix a la socialdemocràcia l'únic mitjà de participar en la lluita de la classe obrera i avançar vers l'objectiu final: la conquesta del poder polític i la supressió del treball assalariat. Entre la reforma social i la revolució existeix, per a la socialdemocràcia, un vincle indissoluble. La lluita per reformes és el *mitjà*; la revolució social, el *fi*.

És en la teoria d'Eduard Bernstein, exposada en els seus articles sobre "Problemes del socialisme", *Neue Zeit* 1897-1898, i en el seu llibre *Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie* [Les premisses per al socialisme i les tasques de la Socialdemocràcia] que trobem per primera vegada l'oposició d'ambdós factors en el moviment obrer. La seua teoria tendeix a aconsellar-nos que renunciem a la transformació social, objectiu final de la socialdemocràcia, i fem de la reforma social, el mitjà de la lluita de classes, el seu fi últim. El mateix Bernstein ho ha dit clarament i en el seu estil habitual: "L'objectiu final, siga quin siga, és res; el moviment ho és tot".

Però ja que l'objectiu final del socialisme és l'únic factor decisiu que distingeix el moviment socialdemòcrata de la democràcia i el radicalisme burgesos, l'únic factor que transforma la mobilització obrera de conjunt d'esforç va per tal d'apuntalar l'ordre capitalista en lluita de classes *contra* aqueix ordre, per a suprimir aqueix ordre, la pregunta "reforma o revolució", tal com la planteja Bernstein és, per a la socialdemocràcia, el "ser o no ser". En la controvèrsia amb Bernstein i els seus correligionaris, tot el partit ha de comprendre clarament que no es tracta de tal o qual mètode de lluita, de l'ús de tal o qual tàctica, sinó de l'*existència* mateixa del moviment socialdemòcrata.

Un ullada superficial a la teoria de Bernstein pot provocar la impressió que tot açò és una exageració. Potser ell no esmenta contínuament la socialdemocràcia i els seus objectius? ¿Potser perd ocasió de repetir, en llenguatge molt explícit, que ell també lluita per l'objectiu final del socialisme, però d'una altra manera? ¿Potser no destaca especialment que està d'acord amb la pràctica actual de la socialdemocràcia gairebé en la seua totalitat?

No hi ha dubte que sí. També és cert que tot moviment nou, quan comença a formular la seua teoria i política, parteix de recolzar-se en el moviment precedent, encara que es trobe en contradicció directa amb el mateix. Comença adaptant-se a les formes que té més a mà i parlant l'idioma utilitzat fins

aleshores. Al seu temps, el nou gra surt de la vella tavella. El nou moviment troba les seues pròpies formes i llenguatge.

Esperar que una oposició al socialisme científic expresse des del començament amb tota claredat, íntegrament i fins a les seues últimes conseqüències el seu vertader contingut; esperar que negue obertament i categòricament el fonament teòric de la socialdemocràcia: açò equival a subestimar el poder del socialisme científic. Qui desitge fer-se passar per socialista i, alhora, declarar la guerra contra la doctrina marxista, el producte més extraordinari de la ment humana d'aquest segle, ha de partir d'una estima instintiva vers Marx. S'ha de reconèixer deixeble seu, cercant en els ensenyaments de Marx els punts de suport per a llançar un atac contra aquest, al mateix temps que qualifica el seu atac de desenvolupament de la doctrina marxista. Per això hem de rebutjar les formes externes de la teoria de Bernstein, per a arribar al moll que amaguen. Es tracta d'una necessitat urgent per a les àmplies capes del proletariat industrial que militen en el nostre partit.

No es pot llançar contra els obrers insult més groller ni calúmnia més indigna que la frase "les polèmiques teòriques són només per als acadèmics". Fa un temps Lassalle va dir: "Serà quan la ciència i els obrers, pols oposats de la societat, s'unisquen, que esclafaran en els seus braços d'acer tot obstacle cap a la cultura". Tota la força del moviment obrer modern descansa sobre el coneixement científic.

Però en aquest cas particular aquest coneixement és doblement important per als obrers, perquè el que està en joc ací són els obrers i la seua influència en el partit. És la seua pell que està en joc. La teoria oportunista del partit, la teoria formulada per Bernstein, no és sinó un intent inconscient de garantir la supremacia dels elements petit burgesos que han ingressat al partit, de tòrcer el rumb de la política i objectius del nostre partit en aqueixa direcció. El problema de reforma o revolució, d'objectiu final i moviment és, fonamentalment, davall una altra forma, el problema del *caràcter petit burges o proletari del moviment obrer*.

Interessa, doncs, a la massa proletària del partit, conèixer, activament i detalladament, l'actual polèmica teòrica amb l'oportunisme. Mentre el coneixement teòric continue sent el privilegi d'un grup d'"acadèmics" en el nostre partit, aquests corren el perill de desviar-se. Tot just quan la gran massa d'obers prenga en les seues mans les armes esmolades del socialisme científic, totes les tendències petit burgeses, els corrents oportunistes, seran liquidats. El moviment es trobarà sobre terreny ferm i segur. "La quantitat ho farà."

Berlín, 18 d'abril de 1899

PRIMERA PART

1. El mètode oportunista

Si és cert que les teories són només imatges dels fenòmens externs en la consciència humana, ha d'agregar-s'hi, respecte del sistema d'Eduard Bernstein, que les teories solen ser imatges invertides. Penseu en una teoria que pretén instaurar el socialisme mitjançant reformes socials davant l'estancament total del moviment reformista alemany. Penseu en una teoria del control sindical de la producció davant la derrota dels obrers metal·lúrgics en Anglaterra. Considereu la teoria de guanyar una majoria al parlament, després de la revisió de la constitució de Saxònia i davant els atemptats més recents contra el sufragi universal. No obstant això, l'eix del sistema de Bernstein no resideix en la seua concepció de les tasques pràctiques de la socialdemocràcia. Està en la seua posició sobre el procés objectiu del desenvolupament de la societat capitalista, el que al seu torn està estretament lligat a la seua concepció de les tasques pràctiques de la socialdemocràcia.

Bernstein considera que la decadència general del capitalisme apareix com quelcom cada vegada més improbable perquè, d'una banda, el capitalisme demostra major capacitat d'adaptació i, per l'altra, la producció capitalista esdevé cada vegada més variada.

La capacitat d'adaptació del capitalisme, diu Bernstein, es manifesta en la desaparició de les *crisis* generals, resultat del desenvolupament del sistema de crèdit, les organitzacions patronals, millors mitjans de comunicació i serveis informatius. Es veu, secundàriament, en la persistència de les classes mitjanes, que sorgeix de la diferenciació de les branques de producció i l'elevació de sectors enormes del proletariat al nivell de la classe mitjana. Ho prova a més, diu Bernstein, el millorament de la situació política i econòmica del proletariat com a resultat de la seua mobilització sindical.

D'aquesta posició teòrica en deriven les conclusions generals sobre les tasques pràctiques de la socialdemocràcia. Aquesta no ha d'encaminar la seua activitat quotidiana a la conquesta del poder polític sinó al millorament de la situació de la classe obrera dins de l'ordre imperant. No ha d'aspirar a instaurar el socialisme com resultat d'una crisi política i social, sinó que ha de construir el socialisme mitjançant l'extensió gradual del control social i l'aplicació gradual del principi del cooperativisme.

El mateix Bernstein no troba res de nou en les seues teories. Ben al contrari, creu que concorden amb certes declaracions de Marx i Engels. Així i tot, ens sembla difícil negar que es troben en contradicció formal amb les concepcions del socialisme científic.

Si el revisionisme de Bernstein consistís en afirmar que la marxa del desenvolupament capitalista és més lenta del que hom pensava abans, simplement estaria presentant un argument a favor de la postergació de la conquesta del poder pel proletariat, en què tots estaven d'acord fins ara. La seua única conseqüència seria la de disminuir el ritme de la lluita.

Però no es tracta d'això. Allò que Bernstein qüestiona no és la rapidesa del desenvolupament de la societat capitalista, sinó la marxa mateixa d'aqueix desenvolupament i, en conseqüència, la possibilitat mateixa d'efectuar la transició al socialisme.

Fins ara la teoria socialista afirmava que el punt de partida per a la transformació cap al socialisme seria una crisi general catastròfica. En aquesta concepció hem de distingir dos aspectes: la idea fonamental i la seua forma exterior.

La idea fonamental és l'afirmació que el capitalisme, en virtut de les seues pròpies contradiccions internes, avança cap a una situació de desequilibri que l'impedirà continuar existint. Hi havia bones raons per a concebre que la conjuntura assumiria la forma d'una catastròfica crisi comercial general. Però la seua importància és secundària enfront de la idea fonamental.

El fonament científic del socialisme resideix, com hom sap, en els tres resultats principals del desenvolupament capitalista. Primer, l'*anarquia* creixent de l'economia capitalista, que condueix inevitablement a la seua ruïna. Segon, la *socialització* progressiva del procés de producció, que crea els gèrmens del futur ordre social. I tercer, la creixent *organització i consciència de la classe* proletària, que constitueix el factor actiu en la revolució que s'apropa.

Bernstein rebutja el primer dels tres pilars fonamentals del socialisme científic. Diu que el desenvolupament del capitalisme no desembocarà en un col·lapse econòmic general.

No rebutja una certa forma de col·lapse. Rebutja la mera possibilitat del col·lapse. Diu textualment: "Es podria dir que el col·lapse d'aquesta societat significa un poc més que una crisi comercial general, pitjor que totes les altres, o siga un col·lapse total del sistema capitalista provocat per les seues pròpies contradiccions internes". I a açò respon: "Amb el creixent desenvolupament de la societat el col·lapse general del sistema de producció imperant esdevé cada vegada menys probable, perquè el desenvolupament del capitalisme augmenta la seua capacitat d'adaptació i, al mateix temps, la diversificació de la indústria". (*Neue Zeit*, 1897-1898, vol. 18, p. 555.)

Però ací sorgeix l'interrogant: en aqueix cas, com i per què assolirem l'objectiu final? Segons el socialisme científic, la necessitat històrica de la revolució socialista es revela sobretot en l'anarquia creixent del capitalisme, que provoca l'*impàs* del sistema. Però si, amb Bernstein, se suposa que el desenvolupament capitalista no es dirigeix cap a la seua pròpia ruïna, llavors el socialisme deixa de ser una *necessitat objectiva*. I queden altres dos pilars de l'explicació científica del socialisme, que també se suposa que siguen conseqüències del capitalisme: la socialització dels mitjans de producció i la consciència creixent del proletariat. Bernstein les té en compte quan diu: "La supressió de la teoria del col·lapse de cap manera priva la doctrina socialista del seu poder de persuasió.

Perquè, si els examinem de prop, ¿què són els factors que enumerem i que fan a la supressió de la modificació de les crisis anteriors? No són sinó les condicions, i inclusivament en part els gèrmens, de la socialització de la producció i el canvi.” (*Neue Zeit*, 1897-1898, vol. 18, p. 554.)

No es necessita pensar molt per a comprendre que ací també ens trobem davant una conclusió falsa. ¿On està la importància dels fenòmens que, segons Bernstein, són els mitjans d'adaptació del capitalisme: els monopolis, el sistema creditici, el desenvolupament dels mitjans de comunicació, el millorament de la situació de la classe obrera, etcètera? Òbviament, en què suprimeixen, o almenys atenuen, les contradiccions internes de l'economia capitalista i detenen el desenvolupament o agreujament d'aqueixes contradiccions. Així, la supressió de les crisis només pot significar la supressió de l'antagonisme entre producció i canvi sobre una base capitalista. El millorament de la situació de la classe obrera o la penetració de certs sectors de la classe obrera en les capes mitjanes només pot significar l'atenuació del conflicte entre el capital i el treball. Però si els factors esmentats suprimeixen les contradiccions capitalistes i en conseqüència salven el sistema de la seua ruïna, si li permeten al capitalisme mantenir-se (per això Bernstein els anomena “mitjans d'adaptació”), ¿com poden els càrtels, el sistema de crèdit, els sindicats, etcètera, ser al mateix temps “les condicions i inclusivament en part els gèrmens” del socialisme? És obvi que només en el sentit que expressen més clarament el caràcter social de la producció.

Però en presentar-ho en la seua forma *capitalista*, els mateixos factors fan supèrflua, al seu torn, en la mateixa mesura, la transformació d'aquesta producció socialitzada en producció socialista. Per això només poden ser gèrmens o condicions per a l'ordre socialista en un sentit teòric, no històric. Són fenòmens que, a la llum de la nostra concepció del socialisme, *sabem* que estan relacionats amb el socialisme però que, de fet, no condueixen a la revolució socialista sinó que, al contrari, la fan supèrflua. Queda una sola força que possibilita el socialisme: la consciència de classe del proletariat. Però aquesta, també, en aquest cas, no és el mer reflex intel·lectual de les contradiccions creixents del capitalisme i de la seua decadència pròxima. No és més que un ideal la força de persuasió del qual rau únicament en la perfecció que hom li atribueix.

Tenim ací, en poques paraules, l'explicació del programa socialista mitjançant la “raó pura”. Tenim ací, per a expressar-ho en paraules més simples, l'explicació idealista del socialisme. La necessitat objectiva del socialisme, l'explicació del socialisme com a resultat del desenvolupament material de la societat, se'n ve. La teoria revisionista arriba així a un dilema. O la transformació socialista és, com es deia fins ara, conseqüència de les contradiccions internes del capitalisme, que s'agreugen amb el desenvolupament del capitalisme i provoquen inevitablement, en algun moment, el seu col·lapse (i en aquest cas “els mitjans d'adaptació” són ineficaços i la teoria del col·lapse és correcta); o els “mitjans d'adaptació” realment detindran el col·lapse del sistema capitalista i per tant li permetran mantenir-se mitjançant la supressió de les seues pròpies contraccions. En aqueix cas, el *socialisme* deixa de ser una necessitat històrica. Es converteix en allò que hom vullga anomenar-lo, però ja no és resultat del desenvolupament material de la societat. Aquest dilema condueix a un altre. O el revisionisme té una posició correcta sobre el curs del desenvolupament capitalista i, per tant, la transformació socialista de la societat és només una utopia, o el socialisme no és una utopia i la teoria “dels mitjans d'adaptació” és falsa. Heus aquí la qüestió en poques paraules.

2. L'adaptació del capitalisme

Segons Bernstein, el sistema creditici, els mitjans perfeccionats de comunicació i les noves combinacions capitalistes són factors importants que afavoreixen l'adaptació de l'economia capitalista.

El crèdit posseeix diverses aplicacions en el capitalisme. Les seues dues funcions més importants són estendre la producció i facilitar l'intercanvi. Quan la tendència interna de la producció capitalista a estendre's il·limitadament xoca contra les restriccions de la propietat privada, el crèdit apareix com a mitjà per a superar aqueixos límits en forma típicament capitalista. El crèdit, a través de les accions, combina en un gran capital molts capitals individuals. Posa a l'abast de cada capitalista l'ús dels diners d'altres capitalistes, sota la forma del crèdit industrial. En tant que crèdit comercial accelera l'intercanvi de mercaderies i amb això la reinversió del capital en la producció i així ajuda tot el cicle del procés de producció. La manera en què ambdues funcions del crèdit influeixen sobre les crisis és prou òbvia. Si és cert que les crisis sorgeixen com resultat de la contradicció entre la capacitat

d'extensió, la tendència a l'increment de la producció i la capacitat de consum restringida del mercat, el crèdit és precisament, a la llum del que diem més amunt, el mitjà específic que fa que aqueixa contradicció esclate amb la major freqüència. En primer lloc, augmenta desproporcionadament la capacitat d'extensió de la producció i constitueix així una força motriu interna que porta a la producció a excedir constantment els límits del mercat. Però el crèdit colpeja des de dos flancs. Després de provocar (com a factor del procés de producció) la sobreproducció, durant la crisi destrueix (en tant que factor d'intercanvi) les forces productives que ell mateix va engendrar. Al primer símptoma de la crisi el crèdit desapareix. Abandona l'intercanvi allí on aquest seria encara indispensable i, en aparèixer ineficaç i inútil allí on continua existint algun intercanvi, redueix al mínim la capacitat de consum del mercat.

A més d'aquests dos resultats principals, el crèdit també influeix en la formació de les crisis d'altres maneres. Constitueix un mitjà tècnic que li permet a l'empresari tenir accés al capital dels altres. Estimula, al mateix temps, la utilització audaç i no escrupolosa de la propietat aliena. És a dir, que condueix a l'especulació. El crèdit no sols agreuja la crisi en la seua qualitat de mitjà de canvi encobert, també ajuda a provocar i estendre la crisi transformant l'intercanvi en un mecanisme summament complex i artificial que, ja que la seua base real la constitueix un mínim de diners efectius, es descompon al menor estímulo.

Veiem que el crèdit en compte de servir d'instrument per a suprimir o pal·liar les crisis és, al contrari, una ferramenta singularment potent per a la formació de crisi. No pot ser d'una altra manera. El crèdit elimina allò que quedava de rigidesa en les relacions capitalistes. Introdueix per tot arreu la major elasticitat possible. Fa totes les forces capitalistes extensibles, relatives, i sensibles entre elles al màxim. Açò facilita i agreuja les crisis, que no són sinó xocs periòdics entre les forces contradictòries de l'economia capitalista.

Açò ens porta a un altre problema. ¿Per què apareix el crèdit generalment com un "mitjà d'adaptació" del capitalisme? Siga quina siga la forma o la relació en què certes persones representen aquesta "adaptació", òbviament només pot consistir en el seu poder de suprimir una de les diverses relacions antagòniques de l'economia capitalista, és a dir, en el poder de suprimir o debilitar una d'aqueixes contradiccions i permetre la llibertat de moviments, en tal o qual moment, a les forces productives que d'una altra manera es trobarien lligades. En realitat, és precisament el crèdit el que agreuja aquestes relacions al màxim. Agreuja l'antagonisme entre el *mode de producció* i el *mode de canvi* forçant la producció fins al límit i, alhora, paralitzant l'intercanvi al menor pretext. Agreuja l'antagonisme entre el *mode de producció* i el *mode d'apropiació* separant la producció de la propietat, és a dir, transformant el capital emprat en la producció en capital "social" i transformant al mateix temps part del guany, davall la forma d'interès sobre el capital, en un simple títol de propietat. Agreuja l'antagonisme entre les *relacions de propietat* (apropiació) i les *relacions de producció* deixant en poques mans immenses forces productives i expropiant un gran nombre de petits capitalistes. Finalment, agreuja l'antagonisme existent entre el caràcter *social* de la producció i la *propietat privada* capitalista en fer innecessària la ingerència de l'estat en la producció.

En resum, el crèdit reproduïx tots els antagonismes fonamentals del món capitalista. Els accentua. Precipita el seu desenvolupament i empenya així el món capitalista cap a la seua pròpia destrucció. El primer acte d'adaptació capitalista, en allò que al crèdit es refereix, hauria de ser el de destruir i suprimir el crèdit. En realitat, el crèdit de cap manera és un mitjà d'adaptació capitalista. És, al contrari, un mitjà de destrucció de primera importància revolucionària. ¿Potser el caràcter revolucionari del crèdit no ha inspirat plans de reforma "socialista"? Com a tal no li han faltat distingits defensors, alguns dels quals (Isaac Péreire a França) eren, segons Marx, meitat profetes, meitat estafadors.

Igualment de fràgil és el segon "mitjà d'adaptació": les organitzacions patronals. Aqueixes organitzacions, segons Bernstein, acabaran amb l'anarquia de la producció i liquidaran les crisis regulant la producció. Les múltiples repercussions dels càrtels i trusts no han sigut objecte d'estudi profund fins al moment. Però representen un problema que només la teoria marxista pot resoldre.

Una cosa és certa. Podríem parlar de posar límit a l'anarquia capitalista mitjançant combinacions capitalistes només en la mesura que els càrtels, trusts, etcètera es tornen, encara que només siga aproximadament, la forma dominant de producció. Però la mateixa naturalesa dels càrtels exclou aqueixa possibilitat. L'objectiu i resultat econòmic final de les combinacions és el que passem a

descriure. Mitjançant la supressió de la competència en una branca donada de la producció, la distribució d'una massa de guanys obtinguts en el mercat es veu influïda de tal manera que hi ha un increment en el part dels guanys que li correspon a aqueixa branca de la indústria. Semblant organització del mercat només pot augmentar la taxa de guany d'una branca de la indústria a costa d'una altra. És precisament per això que no pot generalitzar-se, perquè quan s'estén a totes les branques importants de la indústria aquesta tendència suprimeix la seua pròpia influència.

A més, dins dels límits de la seua aplicació pràctica, el resultat de les combinacions és diametralment oposat a la supressió de l'anarquia industrial. Els càrtels generalment incrementen els seus guanys en el mercat domèstic, produint a menor taxa de guany per al mercat extern, utilitzant així el suplement de capital que no poden utilitzar per a les necessitats internes. Això significa que venen més barat a l'exterior que a l'interior. El resultat és l'agudització de la competència en l'estranger: el contrari del que una certa gent vol trobar. Un bon exemple el proporciona la història de la indústria sucra mundial.

En termes generals, les indústries associades, vistes com a manifestació del mode capitalista de producció, constitueixen una fase definida del desenvolupament capitalista. En última instància els càrtels no són sinó un recurs del mode capitalista de producció per a detenir la caiguda inevitable de la taxa de guanys en certes branques de la producció. Quin mètode empren els càrtels per a aconseguir-ho? Mantenen inactiva una part del capital acumulat. És a dir, empren el mateix mètode que s'utilitza, sota una altra forma, durant les crisis. El remei i la malaltia s'assemblen com dues gotes d'aigua. En realitat, el primer és un mal menor només fins a un cert punt. Quan les sortides comencen a tancar-se i el mercat mundial ha arribat al seu límit, i està esgotat per la competència entre els països capitalistes (cosa que, tard o d'hora, ocorrerà) La immobilitat parcial forçada del capital assumirà dimensions tals que el remei es transformarà en malaltia i el capital, ja prou "socialitzat" a través de la regulació, tornarà a la forma de capital individual. Davant les dificultats creixents per a trobar mercat, cada part individual de capital preferirà arriscar-se pel seu propi compte. En aqueix moment les grans organitzacions reguladores esclataran com a bombolles de sabó i donaran pas a una competència major¹.

En termes generals els càrtels, igual que el crèdit, apareixen com una fase determinada del desenvolupament capitalista, que en última instància agreuja l'anarquia del món capitalista i reflecteix i madura les seues contradiccions internes. Els càrtels agreugen l'antagonisme que impera entre el mode de producció i el de canvi i així aguditzen la lluita entre el productor i el consumidor, com ocorre sobretot als Estats Units. Agreugen, a més a més, l'antagonisme entre el mode de producció i el mode d'apropiació oposant de la manera més brutal la força organitzada del capital a la classe obrera i incrementen així l'antagonisme entre el capital i el treball.

Finalment, els càrtels agreugen la contradicció entre el caràcter internacional de l'economia capitalista mundial i el caràcter nacional de l'estat: en la mesura que sempre els acompanya una guerra duanera general que aguditza les diferències entre els estats capitalistes. Hem d'agregar-hi la influència decididament revolucionària que exerceixen els càrtels sobre la concentració de la producció, el progrés de la tècnica, etcètera.

En altres paraules, quan hom els avalua des del punt de vista de les seues últimes conseqüències sobre l'economia capitalista, els càrtels i trusts són un fracàs com a "mitjans d'adaptació". No atenuen les contradiccions del capitalisme. Al contrari, semblen instrument de major anarquia. Estimulen el desenvolupament de les contradiccions internes del capitalisme. Acceleren l'arribada de la decadència general del capitalisme.

¿Però si el sistema creditici, els càrtels, etcètera no suprimeixen l'anarquia capitalista, per què no hi ha hagut una crisi comercial important en les últimes dues dècades, des de 1873? ¿No és açò un signe que, contra l'anàlisi de Marx, el mode capitalista de producció s'ha adaptat (almenys de manera general) a les necessitats de la societat? Bernstein no acabava de refutar, en 1898, les teories de Marx sobre les crisis, quan una profunda crisi general va esclatar en 1900 i set anys més tard una nova crisi, originada als Estats Units, va commoure el mercat mundial. Els fets van demostrar la falsedat de la teoria de l'"adaptació". Van demostrar al mateix temps que els que van abandonar la teoria de les crisis de Marx només perquè no es va produir cap crisi en un lapse de temps determinat simplement van confondre l'essència de la teoria amb un dels seus aspectes secundaris: el cicle decenal. La descripció del cicle de la indústria capitalista moderna com un lapse de deu anys va ser

per a Marx i Engels en 1860 i 1870 una simple afirmació de certs fets. No es va basar en una llei natural sinó en una sèrie de circumstàncies històriques determinades lligades a la ràpida expansió del capitalisme jove.

La crisi de 1825 va ser, en efecte, resultat de la gran inversió de capital en la construcció de camins, canals, canonades de gas, que es va produir en la dècada anterior sobretot en Anglaterra, on va esclatar la crisi. La crisi subsegüent de 1836-1839 va ser, així mateix, el resultat de grans inversions en la construcció de mitjans de transport. La crisi de 1847 va ser fruit de la construcció febril de ferrocarrils en Anglaterra (en el trienni de 1844 a 1847 el parlament britànic va atorgar subsidis ferroviaris per valor de quinze mil milions de dòlars). En cada un dels casos esmentats la crisi va sobrevenir després d'assentar-se noves bases per al desenvolupament capitalista. En 1857 va tenir el mateix efecte l'abrupta obertura de nous mercats per a la indústria europea en Amèrica del Nord i Austràlia, després del descobriment de les mines d'or i la construcció extensa de ferrocarrils, sobretot a França, on aleshores s'imitava l'exemple britànic. (de 1852 a 1856 es van construir ferrocarrils per valor de 1.250 milions de francs només a França.) I tenim, finalment, la gran crisi de 1873 com a conseqüència directa del primer gran *boom* de la indústria en gran escala en Alemanya i Àustria després dels esdeveniments polítics de 1866 i 1871.

De manera que, fins al moment, la sobtada extensió del domini de l'economia capitalista i no la seua regressió va ser, en cada cas, la causa de la crisi comercial. El fet que les crisis internacionals sobrevingueren exactament cada deu anys va ser purament extern, un problema d'atzar. La fórmula marxista de les crisis, tal com l'exposa Engels en l'*Anti-Dühring* i Marx en els toms primer i tercer d'*El Capital*, s'aplica a totes les crisis només en la mesura que descobreix el seu mecanisme internacional i les seues causes fonamentals generals.

Les crisis poden repetir-se cada cinc o deu anys, o fins i tot cada vuit o vint anys. Però la millor prova de la falsedat de la teoria de Bernstein és que als països que posseeixen els famosos "mitjans d'adaptació" en forma més desenvolupada (crèdits, bones comunicacions i trusts) l'última crisi (1907-1908) es va produir de forma més violenta.

La creença que la producció capitalista podia "adaptar-se" al canvi pressuposa una de dues coses: o el mercat mundial pot expandir-se il·limitadament o, al contrari, el desenvolupament de les forces productives es troba tan lligat que no pot excedir els límits del mercat. La primera hipòtesi és materialment impossible. La segona es veu igualment impossibilitada pel constant progrés de la tecnologia que diàriament crea noves forces productives en totes les branques.

Queda encara un altre fenomen que, segons Bernstein, contradiu el curs del desenvolupament capitalista tal com se l'exposem més amunt. En la "falange constant" d'empreses mitjanes, Bernstein veu el signe que el desenvolupament de la gran indústria no es desplaça en un sentit revolucionari i no és tan efectiu des del punt de vista de la concentració de la indústria com ho esperava la "teoria" del col·lapse. Ací cau víctima de la seua pròpia falta de comprensió. Perquè veure en la desaparició progressiva de la mitjana empresa un resultat necessari del desenvolupament de la gran indústria és no entendre la naturalesa del procés.

Segons la teoria marxista, en el curs general del desenvolupament capitalista els petits capitalistes exerceixen el rol de pioners del progrés tecnològic. Ho fan en dos sentits. Inicien els nous mètodes de producció en branques ja establides de la indústria, i la seua importància és fonamental en la creació de noves branques de la producció encara no explotades pel gran capitalista. És fals que la història de l'empresa capitalista mitjana avança en línia recta cap a la seua extinció gradual. El curs d'aquest procés és, al contrari, dialèctic, i avança enmig de contradiccions. Els sectors capitalistes mitjans es troben, igual que els obrers, sota la influència de dues tendències antagòniques, una ascendent i una altra descendent. En aquest cas la tendència descendent és l'augment continu de l'escala de la producció, que sobrepassa periòdicament les dimensions de les parcel·les mitjanes de capital i les elimina una vegada i una altra del terreny de la competència mundial. La tendència ascendent és, en primer lloc, la depreciació periòdica del capital existent, que disminueix novament, durant un cert lapse, l'escala de la producció en proporció al valor de la suma mínima indispensable de capital. La representa, a més a més, la penetració de la producció capitalista en noves esferes. La lluita de l'empresa mitjana contra el gran capital no pot hom considerar-la com si fos una batalla en què les tropes del bàndol més feble retrocedeixen continuament de forma directa i quantitativa. Abans més bé s'ha de veure com la destrucció periòdica de les empreses petites, que tornen a

créixer ràpidament per a ser destruïdes una vegada més per la gran indústria. Les dues tendències pilotegen els estrats capitalistes mitjans. La tendència descendent haurà de triomfar al final. El desenvolupament de la classe obrera és diametralment oposat.

El triomf de la tendència descendent no necessàriament apareixerà com una disminució numèrica absoluta de les empreses mitjanes. Ha d'aparèixer, primerament, com un augment progressiu del capital mínim indispensable per al funcionament de les empreses de les velles branques de producció; en segon lloc, en la disminució constant de l'interval de temps durant el qual els petits capitalistes tenen l'oportunitat d'explotar les noves branques de la producció. El resultat, en allò que fa al petit capitalista, és la durada cada vegada més breu de la seua permanència en la nova indústria i un canvi progressivament més ràpid en els mètodes de producció com a camp per a la inversió. Per als estrats capitalistes mitjans en el seu conjunt hi ha un procés cada vegada més ràpid d'assimilació i desassimilació social.

Bernstein ho sap perfectament bé. Ell mateix ho comenta. Però sembla oblidar que aquesta és precisament la llei del moviment del mitjà de les empreses capitalistes. Si hom reconeix que els petits capitalistes són els pioners del progrés tecnològic, i si és cert que aquest constitueix el pols vital de l'economia capitalista, llavors és clar que els petits capitalistes són part integral del desenvolupament capitalista i només desapareixeran amb aquest. La desaparició progressiva de la mitjana empresa (en el sentit absolut que li dóna Bernstein) no implica, com ell pensa, un curs revolucionari del desenvolupament capitalista, sinó, tot al contrari, la cessació, la desaceleració del procés. "La taxa de benefici, és a dir, l'increment relatiu del capital [va dir Marx] és important en primer terme per als nous inversors de capital, que s'agrupen de forma independent. A penes la formació de capital cau exclusivament a mans d'un grapat de grans capitalistes, el foc revivificador de la producció s'extingeix i mor."

3 Introducció del socialisme mitjançant reformes socials

Bernstein rebutja la "teoria del col·lapse" com a camí històric cap al socialisme. ¿Quin és el camí a la societat socialista que proposa la seua "teoria de l'adaptació del capitalisme"? Bernstein contesta indirectament. Konrad Schmidt², en canvi, tracta de respondre a aquest detall a la manera de Bernstein. Segons ell, "les lluites sindicals per la jornada laboral i el salari, i les lluites polítiques per reformes conduiran a un control cada vegada més extens sobre les condicions de producció" i "a mesura que les lleis disminuïsquen els drets del propietari capitalista, el seu paper es reduirà al d'un simple administrador". "El capitalista veurà com la seua propietat va perdent valor" fins que finalment "se li llevaran la direcció i administració de l'explotació" i s'instituirà la "explotació col·lectiva".

Per això, els sindicats, la reforma social i, agrega Bernstein, la democratització política de l'Estat són els mitjans per a la realització progressiva del socialisme.

Però el fet és que la funció més important dels sindicats (i qui millor ho va explicitar va ser el mateix Bernstein en *Neue Zeit* en 1891) consisteix en donar-los als obrers el mitjà per a realitzar la llei capitalista del salari, és a dir, la venda de la seua força de treball al preu corrent del mercat. Els sindicats permeten al proletariat utilitzar a cada moment la conjuntura del mercat. Però els elements d'aquestes conjuntures, és a dir, per una banda la demanda de força de treball condicionada per l'estat de la producció i, per altra banda, l'oferta de la força de treball fornida per la proletarització de les capes mitjanes i pel creixement natural de la classe obrera, així com, també, finalment, el grau de productivitat del treball existent en cada moment, queden fora de l'esfera d'influència dels sindicats. Els sindicats no poden derogar la llei del salari. En el millor dels casos, davall les circumstàncies més favorables, poden imposar-li a la producció capitalista el límit "normal" del moment. No tenen, però, el poder de suprimir l'explotació mateixa, ni tan sols gradualment.

És cert que Schmidt veu el moviment sindical actual en la seua "feble etapa inicial". Espera que "en el futur" el "moviment sindical exercirà una influència cada vegada major sobre la regulació de la producció". Però per regulació de la producció entenem dues coses: intervenció en el domini tècnic de la producció i fixar l'escala de la producció mateixa. ¿Quina és la naturalesa de la influència que exerceixen els sindicats sobre ambdós sectors? És clar que en la tècnica de la producció l'interès del capitalista conforma, en certa manera, amb el progrés i desenvolupament de l'economia capitalista. Els seus interessos l'estimulen a efectuar millores tècniques. Però l'obrer aïllat es troba en una

posició totalment distinta. Cada transformació tècnica contradiu els seus interessos. Agreuja la impotència de la seua situació depreciant el valor de la seua força de treball i tornant el seu treball més intens, monòton i difícil. En la mesura que els sindicats poden intervenir en l'esfera tècnica de la producció, només poden oposar-se a la innovació tecnològica. Però no actuen en concomitància amb els interessos de la classe obrera de conjunt i la seua emancipació, que més aïna necessita del progrés de la tècnica, i, per tant, amb l'interès del capitalista aïllat. Actuen ací en sentit reaccionari. I en realitat trobem esforços per part dels obrers per intervenir en l'esfera tècnica de la producció no en el futur, on la cerca Schmidt, sinó en el passat del moviment sindical. Aqueixos esforços caracteritzaven la vella etapa del moviment sindicalista anglès (fins a 1860), quan les organitzacions britàniques encara estaven lligades als vestigis de les "corporacions" medievals i s'inspiraven en el principi gastat d'"un jornal just per una jornada de treball justa"³. D'altra banda, l'intent dels sindicats de fixar l'escala de la producció i els preus de les mercaderies és un fenomen recent. Només recentment hem sigut testimonis d'intents semblants⁴, i va ser novament en Anglaterra. Per la seua naturalesa i tendències, aqueixos intents s'assemblen als que descrivim més amunt. ¿Per a què serveix la participació activa dels sindicats en la fixació de l'escala i cost de producció? Serveix per a formar un càrtel d'obriers i empresaris contra el consumidor i, sobretot, contra l'empresari rival. El seu efecte en res difereix del de les associacions comunes d'empresaris. Fonamentalment ja no tenim un conflicte entre el capital i el treball sinó la solidaritat del capital i el treball contra el conjunt dels consumidors. Des del punt de vista del seu valor social, sembla un moviment reaccionari que no pot constituir una etapa en la lluita per l'emancipació del proletariat perquè és el contrari de la lluita de classes. Des del punt de vista de la seua aplicació en la pràctica és una utopia que, com ho demostra una observació ràpida, no pot estendre's a les grans branques de la indústria que produeixen per al mercat mundial.

De manera que el radi d'acció dels sindicats es limita essencialment a la lluita per l'augment de salaris i la reducció de la jornada laboral, és a dir, a esforços tendents a regular l'explotació capitalista en la mesura que la situació momentània del mercat mundial ho imposa. Però els sindicats de cap manera poden influir en el procés de producció. A més, el desenvolupament dels sindicats tendeix (al contrari del que afirma Konrad Schmidt) a separar el mercat laboral de qualsevol relació immediata amb la resta del mercat. Açò ho demostra el fet que fins i tot els intents de relacionar els contractes de treball a la situació general de la producció mitjançant un sistema d'escala mòbil de salaris ha sigut superats pel procés històric. Els sindicats britànics es distancien cada vegada més d'aqueixos intents⁵.

Inclusivament dins dels límits reals de la seua activitat el moviment sindical no pot expandir-se il·limitadament com ho pretén la teoria de l'adaptació. Al contrari, si observem els factors fonamentals del procés social, veiem que no ens dirigim cap a una època caracteritzada per grans avanços dels sindicats, abans bé cap a una època en què les dificultats que enfronten els sindicats augmentaran. Quan el desenvolupament de la indústria haja assolit la seua cúspide i el capitalisme haja entrat en la seua fase descendent en el mercat mundial, la lluita sindical es farà doblement difícil. En primer terme, la conjuntura objectiva del mercat serà menys favorable per als venedors de força de treball, perquè la demanda de força de treball augmentarà a ritme més lent que l'oferta a diferència del que passa actualment. En segon lloc, els capitalistes mateixos, en vista de la necessitat de compensar les pèrdues sofertes en el mercat mundial, redoblaran els seus esforços tendents a reduir la part del producte total que els correspon als treballadors (sota la forma de salaris). Com diu Marx, la reducció dels salaris és un dels mitjans principals per a retardar la caiguda de la taxa de benefici⁶. La situació en Anglaterra ja ens dona una imatge del començament de la segona etapa del desenvolupament sindical. L'acció sindical es redueix necessàriament a la simple defensa de les conquestes ja obtingudes i fins i tot això esdevé cada vegada més difícil. Tal és la tendència general de les coses en la nostra societat. La contrapartida d'aqueixa tendència hauria de ser el desenvolupament de l'aspecte polític de la lluita de classes.

Konrad Schmidt comet el mateix error de perspectiva històrica en tractar la reforma social. Espera que la reforma social, igual que l'organització sindical, "dictarà al capitalista les normes a què s'haurà d'ajustar per a emprar la força de treball". Contemplant la reforma sota aquesta llum, Bernstein qualifica la legislació laboral de fragment del "control social" i, en tal caràcter, de fragment del socialisme. Així mateix Konrad Schmidt sempre usa el terme "control social" quan es refereix a les lleis protectores. Una vegada que ha transformat l'Estat en societat, agrega confiat: "És a dir, la classe obrera en ascens". Com resultat d'aquest truc de substitució, les innocents lleis laborals

formulades pel Consell Federal Alemany es transformen en mesures socialistes transitòries suposadament promulgades pel proletariat alemany.

La mistificació és òbvia. Sabem que l'Estat imperant no és la "societat" que representa a la "classe obrera en ascens". És el representant de la societat capitalista. És un Estat classista. Les seues reformes no són, doncs, l'aplicació del "control social", és a dir, el control de la societat que decideix lliurement el seu propi procés laboral. Són formes de control aplicades per l'organització classista del capital a la producció de capital. Les anomenades reformes socials són promulgades en benefici del capital. Sí, Bernstein i Konrad Schmidt només veuen en l'actualitat "començaments febles" d'aquest control. Esperen veure una llarga successió de reformes en el futur, totes a favor de la classe obrera. Però ací cometen un error semblant a la seua creença en el desenvolupament il·limitat del moviment sindical.

Una premissa fonamental per a la teoria de la realització gradual del socialisme mitjançant reformes socials és el desenvolupament objectiu de la propietat capitalista i l'Estat. Konrad Schmidt sosté que el propietari capitalista tendeix a perdre els seus drets especials en el procés històric i a veure reduït el seu paper al d'un simple administrador. Creu que l'expropiació dels mitjans de producció no pot efectuar-se com un fet històric d'una sola vegada. Per això recorre a la teoria de l'expropiació gradual. Per tal de portar-la avant planteja com a premissa necessària la divisió del dret de propietat en una "propietat superior" que atribueix a la societat i que voldria cada vegada més estès i un dret d'usdefruit que en mans dels capitalistes es reduirà cada vegada més a la mera administració de les seues empreses. Ara bé, o aquesta interpretació és un joc de paraules, i en aquest cas la teoria de l'expropiació gradual no té una base real, o és un quadro real del desenvolupament jurídic, i en aquest cas, com veurem, la teoria de l'expropiació gradual és totalment falsa. La divisió del dret de propietat en diversos drets que el componen, arranament que li serveix a Konrad Schmidt de refugi a l'empara del qual pot construir la seua teoria de la "expropiació gradual", caracteritzava la societat feudal, basada en l'economia natural. En el feudalisme, les classes socials de l'època es repartien el producte total basant-se en les relacions personals imperants entre el senyor feudal i els seus serfs o arrendataris. La distribució de la propietat en diversos drets parcials reflectia la forma de distribució de la riquesa social de l'època. Amb el passatge de l'economia a la producció de mercaderies i la dissolució de tots els vincles personals entre els participants en el procés de producció, la relació entre homes i coses (és a dir, la propietat privada) esdevingué recíprocament més forta. Ja que la divisió ja no s'efectua basant-se en les relacions personals sinó a través de l'intercanvi, els distints drets a una part de la riquesa social ja no es mesuren com a fragments del dret de propietat que comparteixen un interès comú. Es mesuren segons els valors que cada un bolca al mercat. El primer canvi introduït en les relacions jurídiques per l'avanç de la producció de mercaderies en les comunes medievals va ser el desenvolupament de la propietat privada absoluta. Aquesta va aparèixer en el mateix si de les relacions jurídiques feudals. Aquest procés ha avançat a passos gegantins en la producció capitalista. Com més se socialitza el procés de producció, més es basa el procés de distribució (repartiment de la riquesa) en el canvi. I com més inviolable i tancada esdevé la propietat privada, més esdevé la propietat capitalista de dret al producte del propi treball en dret a l'apropiació del treball aliè. Mentre el mateix capitalista administra la seua fàbrica, la distribució segueix en certa manera lligada a la seua participació personal en el procés de producció. Però a mesura que l'administració personal per part del capitalista esdevé supèrflua (el que ocorre en les societats per accions modernes) la propietat del capital, en el que concerneix al seu dret a participar en la distribució (divisió de la riquesa), es desvincula de tota relació personal amb la producció. Ací apareix en la seua forma més pura. El dret capitalista de la propietat apareix en la seua màxima expressió al capital apropiat davall la forma d'accions i crèdit industrial.

De manera que l'esquema històric de Konrad Schmidt, que pinta la transformació del capitalista "de propietari en mer administrador", és desmentit pel procés històric real. En la realitat històrica, el capitalista tendeix a transformar-se de propietari i administrador en simple propietari. A Konrad Schmidt li ocorre el mateix que a Goethe:

*Allò que posseeix, ho veu com llunyà
I allò que se'n va anar, li sembla proper*

Així com l'esquema històric de Schmidt es retrotrau, econòmicament, d'una moderna societat anònima al taller de l'artesà, així vol retrotraure'ns jurídicament del món capitalista a la vella corfa feudal de l'Edat Mitjana.

Des d'aquest punt de vista també el "control social" apareix davall un aspecte diferent del que pinta Konrad Schmidt. El que avui funciona com a "control social" (la legislació de protecció del treball, el control sobre les societats anònimes, etcètera) res té a veure amb cap participació en el dret de propietat, amb cap "propietat superior". Lluny de constituir, com creu Schmidt, una reducció de la propietat capitalista, el seu "control social" és, al contrari, una protecció d'aqueixa propietat. O, des del punt de vista econòmic, no amenaça sinó que regula l'explotació capitalista. Quan Bernstein pregunta si hi ha major o menor contingut socialista en una llei de protecció del treballador, podem assegurar-li que en la millor de les lleis de protecció del treball no hi ha més contingut "socialista" que en l'ordenança municipal que regula la neteja dels carrers o la seua il·luminació.

4 Política duanera i militarisme

La segona premissa per a la realització gradual del socialisme és, segons Bernstein, l'evolució de l'Estat en la societat. Ja és un lloc comú afirmar que l'Estat imperant és un Estat classista. Açò, igual que tot allò que es refereix a la societat capitalista, no cal entendre-ho de manera rigorosa i absoluta sinó dialècticament.

L'Estat esdevingué capitalista amb el triomf de la burgesia. El desenvolupament capitalista modifica essencialment la naturalesa de l'Estat, en ampliar la seua esfera d'acció, en imposar-li noves funcions constantment (sobretot en allò que afecta la vida econòmica), en fer cada vegada més necessària la seua intervenció i control de la societat.

En aquest sentit, el desenvolupament capitalista prepara a poc a poc la fusió futura de l'Estat amb la societat, la recuperació, per així dir-ho, de les funcions de l'Estat per la societat. En aquest context pot hom igualment parlar de transformació progressiva de l'Estat capitalista en societat, i és en aqueix sentit, indubtablement, en què Marx deia que la legislació de protecció del treball constitueix la primera intervenció conscient de la "societat" en el seu procés social de vida, frase a què s'hi refereix Bernstein.

Però, d'altra banda, el mateix desenvolupament capitalista efectua una altra transformació en la naturalesa de l'Estat. L'Estat existent és, abans que res, una organització de la classe dominant. Assumeix funcions que afavoreixen específicament el desenvolupament de la societat perquè aqueixos interessos i el desenvolupament de la societat coincideixen, de manera general, amb els interessos de la classe dominant i en la mesura que açò és així. La legislació laboral es promulga tant per a servir els interessos immediats de la classe capitalista com per a servir els interessos de la societat en general. Però aquesta harmonia impera només fins a un cert moment del desenvolupament capitalista. Quan aquest ha arribat a un cert nivell, els interessos de classe de la burgesia i les necessitats de l'avanç econòmic comencen a xocar, inclusivament en el sentit capitalista. Creiem que aquesta fase ja ha començat. Es revela en dos fenòmens summament importants de la vida social contemporània: la *política de les barreres duaneres* i el *militarisme*. Ambdós fenòmens han exercit un rol indispensable i, en aqueix sentit, revolucionari i progressiu en la història del capitalisme. Sense protecció duanera certs països no haurien pogut desenvolupar la seua indústria. Però ara la situació és distinta. En els països més importants, i ben segur en aquells on hom impulsa al màxim la política d'aranzels, la producció capitalista ha arribat ja aproximadament al mateix nivell. En el present el proteccionisme serveix no per a estimular el desenvolupament d'indústries joves sinó per a conservar artificialment formes de producció antiquades.

Des del punt de vista del *desenvolupament* capitalista, és a dir, de l'economia mundial, poc importa que Alemanya exporte més mercaderies a Anglaterra o que Anglaterra n'exporte més a Alemanya. Des del punt de vista d'aquest procés es pot dir que el criat ha fet ja el seu treball i és hora que se'n vaja. Més encara: *s'hauria d'acomodar*. Donada la situació de dependència mútua en què es troben les distintes branques de la indústria, un impost proteccionista imposat a qualsevol mercaderia provoca obligatòriament l'alça del cost d'altres mercaderies al país. Impedeix, doncs, el desenvolupament de la indústria. Però no és així vist des de l'angle dels interessos de la classe *capitalista*. Tot i que la indústria no necessita barreres duaneres per a *desenvolupar-se*, l'empresari necessita impostos que protegissen els seus mercats. Açò significa que en l'actualitat els impostos duaners ja no serveixen per a defensar un sector en desplegament de la indústria contra un altre ja desenvolupat. Ara són l'arma que usa un grup nacional de capitalistes contra un altre grup. A més,

els impostos ja no serveixen de protecció a la indústria que pugna per crear i conquerir el mercat intern. Són els mitjans indispensables per a la concentració monopolista de la indústria, és a dir, mitjans que utilitza el productor capitalista contra la societat consumidora en el seu conjunt. Allò que subratlla el caràcter específic de la política duanera contemporània és el fet que avui no és la indústria sinó l'agricultura la que exerceix el rol predominant en la fixació de tarifes. La política de protecció duanera s'ha convertit en *una ferramenta per a transformar els interessos feudals i reflectir-los en forma capitalista*.

El mateix canvi ha ocorregut en el militarisme. Si veiem la història tal com va ser (no com podria o hauria d'haver sigut) hem de reconèixer que la guerra ha sigut un factor indispensable del desenvolupament capitalista. Estats Units, Alemanya, Itàlia, els estats balcànics, Polònia, tots deuen la situació o el sorgiment del capitalisme al seu territori a la guerra, ja siga en el triomf ja siga en la derrota. Mentre va haver-hi països marcats ja siga per la divisió política interna, ja per un aïllament econòmic que calia trencar, el militarisme va exercir un rol revolucionari, des del punt de vista del capitalisme. Però ara la situació és distinta. Si la política mundial ha esdevingut escenari de conflictes en aguait, ja no es tracta d'obrir nous països al capitalisme. Es tracta d'antagonismes *europèus* ja existents que, transportats a altres terres, han explotat allí. Els adversaris armats que veiem avui en Europa i en altres continents no s'alineen com a països capitalistes d'un costat i endarrerit de l'altre. Són estats empenyats a la guerra fonamentalment com a resultat del seu desenvolupament capitalista avançat semblant. En vista d'això, una guerra segurament seria fatal per a aquest procés, en el sentit que provocaria una profunda commoció i una transformació de la vida econòmica de tots els països. No obstant això, la qüestió pren un altre aspecte si la veiem des del punt de vista de la *classe capitalista*. Per a aquesta, el militarisme ha esdevingut indispensable. Primer, com a mitjà per a la defensa dels interessos "nacionals" en competència amb altres grups "nacionals". Segon, com a mètode per a la radicació de capital financer i industrial. Tercer, com a instrument per a la dominació de classe de la població treballadora del país. Aquests interessos de per si mateixa no tenen res en comú amb el mode capitalista de producció. El que millor revela el caràcter específic del militarisme contemporani és el fet que es desenvolupa en tots els països com a resultat, diguem-ne, de la seua pròpia força motriu mecànica interna, fenomen totalment desconegut fa algunes dècades. El reconeixem en el caràcter ineluctable de l'explosió imminent, que és inevitable malgrat la indecisió total respecte dels objectius i motius del conflicte. De motor del desenvolupament capitalista, el militarisme ha esdevingut una malaltia capitalista.

En el xoc entre el desenvolupament capitalista i els interessos de la classe dominant, l'Estat s'alineja junt amb la darrera. La seua política, com la de la burgesia, entra en conflicte amb el procés social. Així, va perdent el seu caràcter de representant del conjunt de la societat i es transforma, al mateix ritme, en un Estat purament *classista*. O, parlant amb més precisió, ambdues qualitats es distancien més i més i es troben en contradicció en la naturalesa mateixa de l'Estat. Aquesta contradicció esdevé progressivament més aguda. Perquè, d'una banda, tenim l'augment de les funcions d'interès general de l'Estat, la seua intervenció en la vida social, el seu "control" de la societat. Però, d'altra banda, el seu caràcter de classe l'obliga a traslladar l'eix de la seua activitat i els seus mitjans de coerció cada vegada més cap a terrenys que són útils únicament per al caràcter de classe de la burgesia, però exerceixen sobre la societat en el seu conjunt un efecte negatiu, com en el cas del militarisme i de les polítiques duanera i colonial. A més, el control social que exerceix l'Estat es veu al mateix temps imbuït i dominat pel seu caràcter de classe (al respecte s'ha de veure com s'aplica la legislació de protecció del treball en tots els països).

L'extensió de la democràcia, en què Bernstein veu un mitjà per a realitzar gradualment el socialisme, no contradiu, abans bé correspon completament a la transformació soferta per l'Estat.

Konrad Schmidt afirma que la conquesta d'una majoria socialdemòcrata al parlament porta directament a la "socialització" gradual de la societat. Ara bé, les formes democràtiques de la vida política constitueixen sens dubte un fenomen que reflecteix clarament l'evolució de l'Estat en la societat. Constitueixen, en aqueixa mesura, un avanç cap a la transformació socialista. Però el conflicte en l'Estat capitalista que descrivim més amunt es manifesta fins i tot més emfàticament en el parlamentarisme modern. En efecte, d'acord amb la seua forma, el parlamentarisme serveix per a expressar, dins de l'organització estatal, els interessos de la societat en el seu conjunt. Però allò que el parlamentarisme reflecteix ací és la societat capitalista, és a dir, una societat on predominen els interessos capitalistes. En aquesta societat, les institucions representatives, democràtiques en la seua forma, són en el seu contingut instruments dels interessos de la classe dominant. Això es

palesa en el fet que a penes la democràcia tendeix a negar el seu caràcter de classe i transformar-se en instrument dels vertaders interessos de la població, la burgesia i els seus representants estatals sacrifiquen les formes democràtiques. És per això que la concepció de la conquesta d'una majoria parlamentària reformista és un càlcul d'esperit netament burgès liberal que s'ocupa d'un sol aspecte (el formal) de la democràcia, però no té en compte l'altre: el seu vertader contingut. En definitiva el parlamentarisme no és directament un element socialista que va impregnant gradualment el conjunt de la societat capitalista. És, al contrari, una forma específica de l'Estat classista burgès, que ajuda a madurar i desenrotllar les contradiccions capitalistes.

A la llum de la teoria del desenvolupament objectiu de l'Estat, la creença de Bernstein i Konrad Schmidt que l'augment del "control social" redunda en la creació del socialisme es transforma en una fórmula que dia a dia es troba més renyida amb la realitat.

La teoria de la introducció gradual del socialisme proposa una reforma progressiva de la propietat i l'Estat capitalistes que tendeix al socialisme. Però en virtut de les lleis objectives de la societat imperant, una i un altre avancen en el sentit oposat. El procés de producció se socialitza cada vegada més, i el control estatal sobre al procés de producció s'estén. Però al mateix temps la propietat privada esdevé cada vegada més obertament una forma d'explotació capitalista del treball aliè, i el control estatal està imbuït dels interessos exclusius de la classe dominant. L'Estat, és a dir, l'organització *política* del capitalisme, i les relacions de propietat, és a dir, l'organització *jurídica* del capitalisme, esdevenen cada vegada més *capitalistes*, no socialistes, posant davant la teoria de la introducció gradual del socialisme dos esculls insalvables.

L'esquema de Fourier de transformar, mitjançant un sistema de falansteris, l'aigua de tots els mars en saborosa llimonada va ser una idea fantàstica, per cert. Però quan Bernstein proposa transformar el mar de l'amargor capitalista en un mar de dolçor socialista bolcant progressivament en ell botelles de llimonada social reformista, ens presenta una idea més insípida, però no menys fantàstica.

Les relacions de producció de la societat capitalista s'apropen cada vegada més a les relacions de producció de la societat socialista. Però, d'altra banda, les seues relacions jurídiques i polítiques alcen entre les societats capitalista i socialista un mur cada vegada més alt. El mur no és derrocat, sinó més aïna és enfortit i consolidat pel desenvolupament de les reformes socials i el procés democràtic. Només la martellada de la revolució, és a dir, *la conquesta del poder polític pel proletariat, pot derrocar aquest mur.*

5 Conseqüències pràctiques i caràcter general del revisionisme

En el primer capítol tractem de demostrar que la teoria de Bernstein separa el programa del moviment socialista de la seua base material i tracta d'ubicar-lo sobre una base idealista. Què ocorre amb aquesta teoria quan hom la tradueix a la pràctica? En una primera aproximació, l'activitat partidària resultant de la teoria de Bernstein no sembla diferir de l'activitat efectuada per la socialdemocràcia fins al present. Abans l'activitat del Partit Social Demòcrata consistia en treballar en el moviment sindical, agitar a favor de les reformes socials i de la democratització de les institucions existents. La diferència no rau en el *què* sinó en el *com*. En l'actualitat hom considera que la lluita sindical i l'activitat parlamentària són mitjans per a guiar i educar el proletariat en la preparació de la tasca de la presa del poder. Des del punt de vista revisionista, aquesta conquesta del poder és al mateix temps impossible i inútil. I per això el partit realitza l'activitat sindical i parlamentària cercant resultats immediats, és a dir, amb l'objecte de millorar la situació actual dels obrers, per la disminució gradual de l'explotació capitalista, per l'extensió del control social. De manera que si fem a una banda el millorament immediat de la situació dels treballadors (objectiu que el programa del partit comparteix amb el revisionisme) la diferència entre les dues posicions és, en síntesi, la següent. D'acord amb la concepció actual del partit, l'activitat parlamentària i la sindical són importants per al moviment socialista perquè aqueixes activitats *preparen* el proletariat, és a dir, creen el factor *subjectiu* per a la transformació socialista, per a la tasca de realitzar el socialisme. Per a Bernstein, les activitats sindical i parlamentària redueixen gradualment l'explotació capitalista. Li lleven a la societat capitalista el seu caràcter capitalista. Realitzen *objectivament* el canvi social desitjat. Vistes més de prop, veiem que les dues concepcions són diametralment oposades. Des de la posició actual del nostre partit, veiem que, com a resultat de les seues lluites sindicals i parlamentàries, el proletariat es convenç de la impossibilitat d'assolir un canvi social profund a través d'aqueixa activitat

i arriba a la comprensió que la conquesta del poder és inevitable. La teoria de Bernstein, en canvi, parteix de l'afirmació que aqueixa conquesta és impossible. Conclou afirmant que el socialisme només pot ser introduït com a conseqüència de la lluita sindical i de l'activitat parlamentària.

Des del punt de vista de Bernstein, l'acció sindical i parlamentària revist un caràcter socialista perquè exerceix una influència socialitzadora progressiva sobre l'economia capitalista. Hem tractat de demostrar que aqueixa influència és imaginària. Les relacions entre la propietat capitalista i l'Estat capitalista es mouen en direccions oposades, de manera que l'activitat pràctica quotidiana de la socialdemocràcia perd, en última instància, tot vincle amb la militància pel socialisme. Des del punt de vista d'una mobilització pel socialisme, la lluita sindical i la nostra activitat parlamentària posseeixen una importància immensa en la mesura que desperten en el proletariat la *comprensió*, la consciència socialista i l'ajuden a organitzar-se com a classe. Però a penes hom les considera com a instruments per a la socialització directa de l'economia, no sols perden la seua efectivitat sinó que deixen de ser un mitjà per a preparar la classe obrera per a la conquesta del poder.

Eduard Bernstein i Konrad Schmidt pateixen de falta de comprensió del problema quan es consolen dient que, tanmateix que el programa del partit es redueix a la reforma social i la lluita sindical, no es descarta l'objectiu final del moviment obrer perquè cada pas endavant transcendeix l'objectiu immediat i l'objectiu final socialista està implícit com a tendència del suposat avanç. Això és, per cert, completament vàlid per al procedir actual de la socialdemocràcia alemanya. És vàlid quan la lluita sindical i a favor de la reforma social estan impregnades d'una voluntat ferma i conscient de conquerir el poder polític. Però si hom separa aqueixa voluntat del moviment mateix i converteix les reformes socials en fins en si mateixos, aleshores aqueixa activitat no sols no condueix a l'objectiu ulterior del socialisme sinó que es mou en sentit contrari. Konrad Schmidt simplement es recolza en la idea que un moviment aparentment mecànic, una vegada engegat, no pot detenir-se ell sol, ja que "la gana menja" i se suposa que la classe obrera no se satisfarà amb les reformes fins que s'abaste l'objectiu socialista final. La condició esmentada en últim terme és real. La seua efectivitat està garantida per la insuficiència mateixa de la reforma capitalista. Però la conclusió que en traiem només podria ser vàlida si fos possible construir una cadena de reformes creixents que portés del capitalisme al socialisme sense solució de continuïtat. El que és, per descomptat, fantasia pura. Donada la naturalesa de les coses, la cadena es trenca molt ràpidament, i els camins que pot prendre el suposat avanç són nombrosos i variats.

¿Quin serà el resultat immediat si el nostre partit canvia la seua manera general d'actuar per a adaptar-se a una posició que subratlla els resultats immediats de la nostra lluita, és a dir la reforma social? A penes els "resultats immediats" es converteixen en objectiu principal de la nostra activitat, la posició contundent i intransigent que posseeix un significat en la mesura que es proposa conquerir el poder, resultarà una inconveniència cada vegada major. La conseqüència en serà que el partit adoptarà una "política de compensació", una política de canvi polític i una actitud de conciliació tímida i diplomàtica. Però aquesta actitud no pot durar molt. Ja que les reformes socials no poden oferir més que promeses faltades de contingut, la conseqüència lògica de semblant programa serà necessàriament la desil·lusió respecte a la reforma social. S'arribarà així a aqueix port d'aigües tranquil·les en què han llençat ancores els professor Schmoller i companyia⁷. *El socialisme no es deriva automàticament i sota qualsevulla circumstància de la lluita quotidiana de la classe obrera. Resulta únicament de les contradiccions cada vegada més agudes de l'economia capitalista i de la convicció, per part de la classe obrera, de l'absoluta necessitat de la seua abolició mitjançant una revolució social.* Quan, a la manera del revisionisme, es nega la primera premissa i es repudia la segona, el moviment obrer es veu reduït a un mer moviment cooperatiu i reformista. Ací ens desplaçem en línia recta a l'abandonament total de la perspectiva classista.

La conseqüència també es fa evident quan investiguem el caràcter general del revisionisme. És obvi que el revisionisme no vol reconèixer que el seu punt de vista és el de l'apologista del capitalisme. No s'uneix als economistes burgesos per a negar l'existència de les contradiccions capitalistes. Però, d'altra banda, allò que constitueix precisament l'eix del revisionisme i el distingeix de la posició sustentada fins al moment per la socialdemocràcia és que no basa la seua teoria en la creença que el desenvolupament lògic del sistema econòmic imperant resultarà en la *supressió* de les contradiccions del capitalisme.

Podem dir que la teoria revisionista ocupa un punt intermedi entre dos extrems. El revisionisme no espera a veure la maduració de les contradiccions del capitalisme. No proposa eliminar-les mitjançant

una transformació revolucionària. Vol disminuir, atenuar les contradiccions capitalistes. De manera que l'antagonisme que existeix entre la producció i el canvi es reduirà mitjançant l'absència de crisis i la formació de càrtels capitalistes. L'antagonisme entre el capital i el treball serà resolt mitjançant el millorament la situació de la classe obrera i la conservació de les classes mitjanes. I la contradicció entre l'Estat classista i la societat quedarà liquidada a través de l'augment del control estatal i el progrés de la democràcia.

És cert que el procedir de la socialdemocràcia no consisteix en *esperar* que es desenvolupen extrem dels antagonismes del capitalisme fins que es produísca llavors un canvi revolucionari. Al contrari, l'essència de l'accionar revolucionari consisteix en guiar-se per la direcció que assumeix el procés, establir quina és aqueixa direcció i inferir-ne les conclusions necessàries per a la lluita política. D'aquesta manera, la socialdemocràcia ha llançat campanyes contra les guerres duaneres i el militarisme sense esperar que la seua essència reaccionària es palesés plenament. El procedir de Bernstein no es guia pel desenvolupament del capitalisme, per la perspectiva que s'agregen les seues contradiccions. Es guia per la perspectiva que aqueixes contradiccions s'atenuen. Ho demostra en parlar de l'"adaptació" de l'economia capitalista. ¿Sota quines condicions seria correcte aquest plantejament? Si és cert que el capitalisme seguirà desenvolupant-se segons la direcció que ha traçat fins al moment, les seues contradiccions necessàriament s'aguditzaran i agreujaran en compte de desaparèixer. La possibilitat que s'atenuen les contradiccions capitalistes pressuposa que el mode capitalista de producció detindrà el seu propi avanç. En síntesi, la premissa general de la teoria bernsteiniana és *el cessament del desenvolupament capitalista*.

D'aquesta manera, però, la seua teoria s'invalida a si mateixa de dues maneres. En primer lloc, manifesta el seu caràcter *utòpic* en basar-se en el manteniment del capitalisme. Perquè és evident que un desenvolupament defectuós del capitalisme no pot portar a una transformació socialista. En segon lloc, la teoria de Bernstein revela el seu caràcter *reaccionari* en referir-se al veloç desenvolupament capitalista que s'observa en l'actualitat. Donat el desenvolupament del capitalisme real, com expliquem o, millor dit, com caracteritzem la posició de Bernstein?

Hem demostrat en el primer capítol la carència de fonaments de les condicions econòmiques sobre les quals Bernstein construeix la seua anàlisi de les relacions socials imperants. Hem vist que ni el sistema creditici ni els càrtels poden qualificar-se de "mitjans d'adaptació" de l'economia capitalista. Hem vist que ni la desaparició conjuntural de les crisis ni la supervivència de la classe mitjana es poden considerar símptomes d'adaptació capitalista. Però encara que no tinguéssim en compte, el caràcter erroni de tots aquests detalls de la teoria de Bernstein, no podem deixar de contemplar un tret que és comú a tots ells. La teoria de Bernstein no pren aquestes manifestacions de la vida econòmica contemporània tal com apareixen en la seua relació orgànica amb el desenvolupament del capitalisme en el seu conjunt, amb el mecanisme econòmic global del capitalisme. La seua teoria arranca aquests detalls del seu context econòmic viu. Els tracta com fragments separats d'una màquina morta. Considerem, per cas, la seua concepció de l'efecte adaptador del *crèdit*. Si reconeixem que el crèdit és una etapa natural superior del procés de canvi i, per tant, de les contradiccions inherents al canvi capitalista, no podem considerar-lo al mateix temps com a mitjà d'adaptació mecànic que existeix fora del procés de canvi. Seria igualment impossible considerar els diners, la mercaderia, el capital, com "mitjans d'adaptació" del capitalisme. No obstant això el crèdit, igual que els diners, la mercaderia i el capital, constitueix un anella orgànica de l'economia capitalista en una certa fase del seu desenvolupament. Com ells, és un engranatge indispensable en el mecanisme de l'economia capitalista i, alhora, un instrument de la seua destrucció, ja que agreuja les contradiccions internes del capitalisme.

El mateix pot dir hom dels càrtels i dels mitjans de comunicació nous i perfeccionats.

Observem la mateixa concepció mecànica i antidialèctica en la manera que Bernstein jutja l'absència de crisis com a símptoma de l'"adaptació" de l'economia capitalista. Per a ell, les crisis són mers trastorns del mecanisme econòmic. Si aquestes cessaren, pensa ell, el mecanisme funcionaria bé. Però el fet és que les crisis no són "trastorns" en el sentit corrent del terme. Són "trastorns" sense els quals l'economia capitalista no podria avançar per a res. Perquè si les crisis constitueixen l'únic mètode que li permet al capitalisme (i són, doncs, el mètode normal) resoldre periòdicament el conflicte entre l'extensió il·limitada de la producció i els estrets marcs del mercat mundial, llavors les crisis són manifestacions orgàniques inseparables de l'economia capitalista.

En l'avanç "lliure" de la producció capitalista aguaita una amenaça per al capitalisme, molt més greu que les crisis. És l'amenaça de la baixa constant de la taxa de benefici, que no resulta de la contradicció entre la producció i el canvi sinó de l'augment de la productivitat mateixa del treball. La caiguda de la taxa de benefici porta en si mateixa la perillósíssima tendència a impossibilitar qualsevol tipus d'empresa per als capitals petits i mitjans. Limita, així, la nova formació i, per tant, la realització de noves inversions i frenant la seua expansió. I són precisament les crisis les que constitueixen l'altra conseqüència del mateix procés. Com a resultat de la seua *depreciació* periòdica de capital, les crisis provoquen una caiguda en els preus dels mitjans de producció, la paràlisi d'una part del capital actiu i, amb el temps, l'augment dels beneficis. Creen així les possibilitats per a un nou avanç de la producció. Per això les crisis apareixen com a instruments per a revifar el foc del desenvolupament capitalista. El seu cessament (no el seu cessament temporal sinó la seua desaparició total del mercat mundial) no provocaria un desenvolupament major de l'economia capitalista. Destruiria el capitalisme. Fidel a la concepció mecànica de la seua teoria de l'adaptació, Bernstein oblida la necessitat de les crisis igual que la necessitat de noves inversions de capitals petits i mitjans. I és per això que la reaparició constant del petit capital se li apareix com a símptoma de cessament del desenvolupament capitalista, encara que en els fets es tracta d'un símptoma de desenvolupament capitalista normal.

És important notar que hi ha un punt de vista que veu els fenòmens abans mencionats tal qual els veu la teoria de l'"adaptació". És el punt de vista del capitalista aïllat (sol) que reflecteix a la seua ment els fets econòmics que el rodegen tal com apareixen refractats a través de les lleis de la competència. Per al capitalista aïllat, cada part orgànica del conjunt de la nostra economia apareix com a entitat independent. Les veu segons l'afecten a ell, el capitalista aïllat. Considera, per tant, que aqueixos fets són mers "trastorns" de mers "mitjans d'adaptació". És cert que per al capitalista aïllat les crisis són mers trastorns; el cessament de les crisis li permet prolongar la seua existència. En el que a ell concerneix, el crèdit és únicament un mitjà d'"adaptar" les seues insuficients forces productives a les necessitats del mercat. I considera que el càrtel que passa a integrar realment suprimeix l'anarquia industrial.

El revisionisme no és sinó una generalització teòrica feta des del punt de vista del capitalista aïllat. Quina ubicació teòrica li correspon, si no és l'economia burgesa, vulgar? Tots els errors d'aquesta escola es basen precisament en la concepció que veu en els fenòmens de la competència, tal com se li apareixen al capitalista aïllat, els fenòmens de l'economia capitalista en el seu conjunt. Així com Bernstein considera el crèdit un mitjà d'"adaptació", l'economia vulgar considera els *diners* com un bon mitjà d'"adaptació" a les necessitats del canvi. També l'economia vulgar tracta de trobar el remei contra els mals del capitalisme en els fenòmens capitalistes. Igual que Bernstein, creu possible regular l'economia capitalista. A la manera de Bernstein, desitja pal·liar les contradiccions del capitalisme, és a dir, creu en la possibilitat de guarir les ferides del capitalisme. Acaba subscriuint un programa reaccionari. Acaba en la utopia.

La teoria revisionista en el seu conjunt es pot, doncs, caracteritzar del mode següent: es tracta d'una teoria de l'estancament socialista basada en una teoria de l'estancament capitalista adient amb l'economia vulgar.

SEGONA PART

1 El desenvolupament econòmic i el socialisme

La major conquesta del moviment proletari ha sigut el descobriment d'una fonamentació per a la realització del socialisme en les *condicions econòmiques* de la societat capitalista. El resultat d'aquest descobriment va ser que el socialisme es va transformar, de somni "ideal" mil·lenari de la humanitat, en *necessitat històrica*. Bernstein nega l'existència de condicions econòmiques per al socialisme en la societat contemporània. En aquest aspecte el seu pensament ha sofert una interessant evolució. Al principi es limitava en *Die Neue Zeit* a negar la rapidesa del procés de concentració que es produïa en la indústria. Basava la seua posició en la comparació de les estadístiques d'ocupació en Alemanya de 1882 i 1895. Per a adaptar les xifres als seus propòsits, es va veure obligat a procedir de manera esquemàtica i mecànica. En el millor dels casos no va poder,

ni tan sols demostrant l'existència d'empreses mitjanes, debilitar de cap manera l'anàlisi marxista, perquè aquesta no pren com a condició per a la realització del socialisme ni el *ritme* de concentració de la indústria (és a dir, un *termini* en la realització del socialisme) ni, com hem demostrat, la *desaparició absoluta* del petit capital, descrita generalment com a desaparició de la petita burgesia.

En el curs de l'última evolució de les seues idees, Bernstein ens forneix en el seu llibre una nova sèrie de proves: les estadístiques de les *societats per accions*. Utilitza aqueixes estadístiques per a demostrar que la quantitat d'accionistes va en continu augment i, com a resultat, la classe capitalista no esdevé més petita sinó més gran. Sorpren com de poc familiaritzat està Bernstein amb el seu material de treball. És sorprenent constatar com de mal utilitza les dades que posseeix.

Si voldria refutar la llei marxista del desenvolupament industrial basant-se en la situació de les societats per accions, hauria d'haver recorregut a altres xifres. Qualsevol que conega la història de les societats per accions d'Alemanya sap que el seu capital inicial mitjà ha anat en *disminució* quasi constant. Mentre que abans de 1871 el capital inicial mitjà va assolir la xifra de 10,8 milions de marcs, es va reduir a 4,01 milions de marcs en 1871, 3,8 en 1873, menys d'un milió de 1882 a 1887, 0,52 milions en 1891 i tan sols 0,62 en 1892. Després d'aqueix any les xifres van oscil·lar al voltant del milió de marcs, passant a 1,78 en 1895 i 1,19 en el primer semestre de 1897⁸.

Xifres certament sorprenents! Amb elles Bernstein va voler demostrar que hi ha una tendència, que contradiu el marxisme, de retrocés de grans empreses a petites. La resposta òbvia és la següent. Si hom vol demostrar quelcom mitjançant estadístiques, ha de demostrar en primer lloc que totes es refereixen a les *mateixes* branques de la indústria. Ha de demostrar que les empreses petites realment reemplacen les grans, que no apareixen únicament on les empreses petites o fins i tot la indústria artesanal predominaven abans. Açò no es pot demostrar. El fet estadístic de la transformació d'immenses societats accionistes en empreses petites i mitjanes només pot explicar-se amb referència al fet que el sistema de societats per accions continua penetrant les noves branques de la indústria. Abans, només unes poques empreses grans s'organitzaven com a societats per accions. A poc a poc, l'organització per accions ha guanyat en les empreses mitjanes i fins i tot en les petites. Avui veiem societats d'accionistes amb un capital social inferior als 1.000 marcs.

Ara bé, quin és el significat de l'extensió del sistema de societats per accions? Econòmicament significa la creixent socialització del procés de producció sota la forma capitalista: socialització no sols de la gran producció, sinó també de la petita i mitjana. L'extensió de les accions, doncs, no contradiu la teoria marxista, sinó que la confirma plenament.

Què significa, en última instància, el fenomen econòmic de la societat per accions? Representa, d'una banda, la unificació d'una quantitat de fortunes petites en un gran capital per a la producció. Representa, d'un altra banda, la separació de la producció de la possessió capitalista. És a dir, denota una superació doble del mode capitalista de producció: però sempre sobre bases capitalistes. ¿Què signifiquen, doncs, les estadístiques que cita Bernstein, segons les quals un nombre creixent d'accionistes participen en les empreses capitalistes? Les estadístiques demostren, precisament, açò: en l'actualitat una empresa capitalista no correspon, com abans, a un únic propietari de capital sinó a una sèrie de capitalistes. En conseqüència, *la noció econòmica de "capitalista" ja no correspon a un individu aïllat. El capitalista industrial d'avui en dia és una persona col·lectiva, composta de centenars, inclusivament milers d'individus. La categoria de "capitalista" ha esdevingut una categoria social. S'ha "socialitzat", en el marc de la societat capitalista.*

En aquest cas, ¿com explicar la creença de Bernstein que el fenomen de les societats per accions representa la dispersió i no la concentració del capital? ¿Per què veu l'extensió de la propietat capitalista on Marx va veure la seua supressió? Es tracta d'un mer error econòmic. Per a Bernstein "capitalista" no és una categoria de la producció sinó el dret de propietat. Per a ell, "capitalista" no és una unitat econòmica sinó una unitat fiscal. I per a ell, "capital" no és un factor en la producció sinó una quantitat de diners. És per això que en el trust de fils de cosir anglès no hi veu la fusió de 12.300 persones amb diners per a formar una sola unitat capitalista sinó 12.300 capitalistes distints. És per això que l'enginyer Schutze, la dona del qual li va aportar una dot consistent en gran quantitat d'accions de l'accionista Müller, és també, per a Bernstein, un capitalista. És per això que, per a Bernstein, el món està infestat de "capitalistes"⁹.

Ací també la base teòrica del seu error econòmic és la seua “popularització” del socialisme. Perquè això és el que fa. En transportar el concepte de capitalisme de les seues relacions productives a relacions de propietat, i en parlar d'individus en compte d'empresaris, trasllada el problema del socialisme del camp de la producció al de les relacions de riquesa, és a dir, de la relació entre el capital i el treball a la relació entre rics i pobres.

D'aquesta manera se'ns condueix alegrement de Marx i Engels a l'autor de l'*Evangelí del pescador pobre*. No obstant això, hi ha una diferència. Weitling, amb l'instint precís del proletari, va veure en l'oposició de pobres i rics els antagonismes de classe en la seua forma primitiva i va voler fer d'aqueixos antagonismes una palanca per al moviment socialista. Bernstein, en canvi, ubica la realització del socialisme en la possibilitat d'enriquir els pobres. És a dir, la ubica en l'atenuació dels antagonismes de classe i, per això, en la petita burgesia.

És cert que Bernstein no es limita a les estadístiques d'ingressos. Forneix estadístiques d'empreses econòmiques, sobretot dels països següents: Alemanya, França, Anglaterra, Suïssa, Àustria i Estats Units. Però aqueixes estadístiques no són dades comparades de *distints períodes* en cada país sinó de cada període en distints països. Per això no ens forneix (excepte en el cas d'Alemanya, que repeteix el vell contrast entre 1895 i 1882) una comparació d'estadístiques d'empreses d'un país donat en distintes èpoques, sinó xifres *absolutes* per a distints països: Anglaterra en 1891, França en 1894. Estats Units en 1890, etcètera. Arriba a la conclusió següent: “Encara que és cert que la gran explotació predomina avui en las indústria, aquesta representa, inclusivament per a les empreses que depenen de la gran explotació, fins en un país tan desenvolupat com Prússia, *només la meitat de la població emprada en la producció*”. Això és també vàlid per a Alemanya, Anglaterra, Bèlgica, etcètera.

D'aquesta manera allò que demostra no és, evidentment, la presència d'aquesta o aquella tendència del desenvolupament econòmic sinó simplement la relació absoluta de forces de les diverses formes d'empresa o de les diferents categories professionals. Ara bé, si hom vol utilitzar aquest mètode per a demostrar la impossibilitat del socialisme, el seu raonament ha de descansar sobre la teoria que es basa en les forces materials numèriques en pugna, és a dir, sobre el factor *violència*. En altres paraules, Bernstein, el qual sempre posa el crit al cel quan parla de blanquisme, cau en el més cras error blanquista. Però, no obstant això, hi ha una diferència. Als blanquistes, que representaven una tendència socialista i revolucionària, la possibilitat de la realització econòmica del socialisme els semblava natural. Sobre aquesta possibilitat van construir la viabilitat d'una revolució violenta, tot i que la realitzés una petita minoria. Bernstein, en canvi, dedueix de la insuficiència numèrica de la majoria socialista la impossibilitat de la realització econòmica del socialisme. La socialdemocràcia, però, *no espera assolir els seus objectius com resultat de la violència victoriosa d'una minoria ni a través de la superioritat numèrica d'una majoria. Veu el socialisme com a resultat de la necessitat econòmica (i de la comprensió d'aqueixa necessitat) que porta les masses treballadores a destruir el capitalisme*. I aqueixa necessitat s'expressa, sobretot, en l'*anarquia del capitalisme*.

Quina és la posició de Bernstein sobre el problema decisiu de l'anarquia en l'economia capitalista? Només nega les grans crisis generals. No nega les crisis parcials i nacionals. En altres paraules, nega l'existència de molta anarquia i accepta alhora l'existència d'una poca. És (com diria Marx) com aqueixa verge nècia que va tenir un fill “però molt petit”. Però la desgràcia és que, en allò que fa a qüestions com l'anarquia capitalista, petita i gran són igualment roïns. Si Bernstein reconeix l'existència d'una petita part d'aquesta anarquia, podem assenyalar-li que, mitjançant el mecanisme de l'economia de mercat, aquest poquet d'anarquia pot assolir proporcions inversemblants, fins a arribar al col·lapse. Però si Bernstein espera transformar gradualment aquest poquet d'anarquia en ordre i harmonia en el marc de la producció mercantil, cau novament en un dels errors fonamentals de l'economia política burgesa, segons la qual el mode de canvi és independent del mode de producció¹⁰.

No és aquest el moment d'entrar en una llarga explicació de la sorprenent confusió de Bernstein entorn dels principis més elementals de l'economia política. Però hi ha un problema (a què ens porta la qüestió fonamental de l'anarquia capitalista) que mereix resposta immediata.

Bernstein declara que la llei del valor-treball de Marx és una mera abstracció. En l'economia política una afirmació d'aquest tipus és òbviament un insult. Però si la valor-treball és una mera abstracció, si és un producte de la imaginació, llavors qualsevol ciutadà normal que ha complit amb el seu servei

militar i paga els seus impostos religiosament té el mateix dret que Karl Marx a elaborar el seu propi absurd individual, a formular la seua pròpia llei del valor. “Marx té el mateix dret a passar per alt les propietats de la mercaderia fins que no són més que l’encarnació de les propietats del simple treball humà, que el que tenen els economistes de l’escola de Böhm i Jevons a abstraure totes les propietats de la mercaderia menys la seua utilitat.”

És a dir que, per a Bernstein, el treball socialment necessari de Marx i la utilitat abstracta de Menger són prou semblats: abstraccions pures. Bernstein oblida que l’abstracció de Marx no és un invent. És un descobriment. No existeix en el cap de Marx sinó en l’economia de mercat. No porta una existència imaginària sinó una vertadera existència social, tan real que hom la pot tallar, modelar, pesar i convertir en diners. El treball humà abstracte que va descobrir Marx no és, en la seua forma més desenvolupada, sinó els *diners*. Aquest és, precisament, un dels majors descobriments de Marx, mentre que per a tots els economistes polítics burgesos, des del primer dels mercantilistes fins a l’últim dels clàssics, l’essència dels diners continua sent un enigma místic.

La utilitat abstracta de Boehm i Jevons és, en realitat, estufament mental. Dit més correctament, és una representació de vacuïtat intel·lectual, un absurd en privat pel qual no es pot responsabilitzar al capitalisme ni a cap societat, sinó a la mateixa economia burgesa vulgar. Abraçats al fill del seu enginy, Bernstein, Boehm i Jevons, i tota la confraria subjectiva poden romandre vint anys en contemplació del misteri dels diners, sense arribar a cap conclusió diferent de la d’un sabater, fonamentalment que els diners són “útils”.

Bernstein no comprèn la llei del valor de Marx. Qualsevol que tinga un coneixement mínim de l’economia marxista sap que sense la llei del valor la doctrina marxista és incompreensible. Per a parlar més en concret: per a qui no comprega la naturalesa de la mercaderia i el canvi, l’economia capitalista, amb totes les seues concatenacions, ha de ser necessàriament un enigma.

¿Quina és la clau que li va permetre a Marx desentranyar els fenòmens capitalistes i resoldre, com si res, problemes la solució dels quals els genis més brillants de l’economia política burgesa ni tan sols van arribar a conjeturar? Va ser la seua concepció de l’economia capitalista com a fenomen històric, no sols en la mesura que ho reconeixen en el millor dels casos els economistes clàssics, és a dir, pel que fa al passat feudal del capitalisme, sinó també en el que concerneix el futur socialista del món. El secret de la teoria marxista del valor, de la seua anàlisi del problema dels diners, de la seua teoria del capital, de la seua teoria de la taxa de benefici i, en conseqüència, de tot el sistema econòmic existent, es basa en el caràcter transitori de l’economia capitalista, en la inevitabilitat del seu col·lapse que condueix (i aquest és un aspecte més del mateix fenomen) al socialisme. Va ser només perquè va analitzar el capitalisme des del punt de vista socialista, és a dir, històric, que Marx va poder desxifrar els jeroglífics de l’economia capitalista, i precisament perquè va adoptar el punt de vista socialista com a punt de partida per a les seues anàlisis de la societat burgesa va poder donar-li una base científica al moviment socialista.

Amb aquesta vara hem de mesurar les observacions de Bernstein. Es queixa del “dualisme” que apareix a cada moment en l’obra monumental de Marx, *El capital*. “Aquesta obra aspira a ser un estudi científic i a demostrar, al mateix temps, una tesi ja elaborada des de molt temps abans; es basa en un esquema que ja conté el resultat al qual vol arribar. La tornada al *Manifest comunista* [és a dir, a l’objectiu socialista! R.L.] demostra la permanència de vestigis d’utopisme en la doctrina de Marx.”

Però què és el “dualisme” de Marx si no el dualisme del futur socialista i el present capitalista? És el dualisme del capital i el treball, el dualisme de la burgesia i el proletariat. És el reflex científic del dualisme que existeix en la societat burgesa, el dualisme dels antagonismes de classe que es debaten en l’ordre social capitalista.

Quan Bernstein reconeix en aquest suposat dualisme de Marx un “vestigi d’utopisme”, reconeix en realitat, ingènuament, que ell és el que nega el dualisme històric de la societat burgesa, que nega l’existència d’antagonismes de classe en el capitalisme. És la seua forma de confessar que el socialisme ara no és per a ell més que un “vestigi d’utopisme”. ¿Què és el “monisme” de Bernstein (la unitat de Bernstein) sinó la unitat eterna del règim capitalista, la unitat de l’exsocialista que ha renunciat al seu objectiu i ha decidit trobar en la societat burgesa, única i immutable, la meta del desenvolupament de la humanitat?

Bernstein no veu en l'estructura econòmica del capitalisme el procés que condueix al socialisme. Però per a conservar el seu programa socialista, almenys formalment, es veu obligat a refugiar-se en una interpretació idealista, abstracta de tot procés econòmic. Es veu obligat a transformar el socialisme d'etapa històrica definida del procés social en "principi" abstracte.

És per això que el "principi cooperativista" (la magra decantació de socialisme amb què Bernstein vol adornar l'economia capitalista) apareix com a concessió, no al futur socialista de la societat, sinó al passat socialista de Bernstein.

2 Sindicats, cooperatives i democràcia política

El socialisme de Bernstein els ofereix als obrers la perspectiva de compartir la riquesa de la societat. Els pobres han d'esdevenir rics. Com arribarà aqueix socialisme? Els seus articles en *Neue Zeit* sobre "Problemes del socialisme" només al·ludeixen ambigüament al problema. En canvi el seu llibre conté tota la informació que necessitem. El socialisme de Bernstein es realitzarà amb ajuda de dos instruments: els sindicats (o, segons Bernstein, la democràcia industrial) i les cooperatives. Els primers liquidaran el benefici industrial, les segones liquidaran el benefici comercial.

Les cooperatives, sobretot les de producció, constitueixen un *element híbrid* al si del capitalisme. Hom les pot descriure com a petites unitats de producció socialitzada dins de l'intercanvi capitalista. Però en l'economia capitalista l'intercanvi domina la producció (és a dir, la producció depèn, en gran manera, de les possibilitats del mercat). Com a fruit de la competència, la dominació total del procés de producció pels interessos del capitalisme (és a dir, l'explotació immisericorde) es converteix en factor de supervivència per a cada empresa. La dominació pel capital del procés de producció s'expressa de diverses maneres. El treball s'intensifica. La jornada laboral s'acurta o allarga segons la situació del mercat. I, segons els requeriments del mercat, la mà d'obra és contractada o llançada de nou al carrer. Dit d'una altra manera, s'utilitzen tots els mètodes que li permeten a l'empresa fer front a les seues competidores en el mercat. Els obrers que formen una cooperativa de producció es veuen així en la necessitat de governar-se amb el màxim absolutisme. Es veuen obligats a assumir ells mateixos el rol de l'empresari capitalista, contradicció responsable del fracàs de les cooperatives de producció, que esdevenen empreses purament capitalistes o, si continuen predominant els interessos obrers, acaben per dissoldre's. El mateix Bernstein pren nota d'aquests fets. Però és evident que no els ha comprès. Perquè, junt amb la senyora Potter-Webb, atribueix el fracàs de les cooperatives de producció angleses a la falta de "disciplina". Però el que ací hom anomena tan superficialment i planerament "disciplina" no és una altra cosa que el règim absolutista natural del capitalisme, que, es evident, els obrers no poden utilitzar en la seua pròpia contra¹¹.

Les cooperatives de producció poden sobreviure en el marc de l'economia capitalista només si aconseguen suprimir, mitjançant algun ardit, la contradicció capitalista entre el mode de producció i el mode de canvi. I ho poden aconseguir només si se sostrauen artificialment a la influència de les lleis de la lliure competència. I només poden aconseguir açò últim quan s'asseguren per endavant un cercle fix de consumidors, és a dir, un mercat constant. Les que poden prestar aquest servei a les seues germanes al camp de la producció són *les cooperatives de consum*. Ací (i no en la distinció que traça Oppenheimer entre cooperatives que compren i cooperatives que venen) rau el secret que cerca Bernstein: l'explicació del fracàs ineluctable de les cooperatives de producció amb funcionament independent i la seua supervivència quan les acompanyen cooperatives de consum.

Si és veritat que les possibilitats d'existència de les cooperatives de producció dins del capitalisme estan lligades a les possibilitats d'existència de les cooperatives de consum, llavors l'abast de les primeres es veu limitat, en el millor dels casos, al petit mercat local i a la manufactura d'articles que satisfacen necessitats immediates, sobretot de productes alimentaris. Les cooperatives de consum, i, per tant, també les de producció, queden excloses de les branques més importants de la producció de capital: les indústries tèxtil, minera, metal·lúrgica i petrolera i de construcció de maquinàries, locomotores i vaixells. Per aquesta única raó (fent a una banda momentàniament el seu caràcter híbrid), no pot hom considerar seriosament les cooperatives de producció com a instrument per a la realització d'una transformació social general. La creació de cooperatives de producció en gran escala suposaria, abans que res, la supressió del mercat mundial, i l'especejament de l'actual

economia mundial en petites esferes locals de producció i canvi. S'espera que el capitalisme altament desenvolupat i difós del nostre temps es retrotraga a l'economia mercantil de l'Edat Mitjana.

Dins del marc d'aquesta societat, les cooperatives de producció es redueixen a mers apèndixs de les de consum. Semblaria, doncs, que aquestes haurien de ser el començament del pretès canvi social. Però d'aquesta manera la pretesa reforma de la societat mitjançant cooperatives deixa de ser una ofensiva contra la producció capitalista. Açò és, deixa de ser un atac directe a les bases fonamentals de l'economia capitalista. Es converteix, en canvi, en una lluita contra el capital comercial, sobretot el capital comercial petit i mitjà. Esdevé un atac contra les *branques* més petites de l'arbre capitalista.

Segons Bernstein, també els sindicats serveixen per a atacar el capitalisme al camp de la producció. Ja hem demostrat que els sindicats no poden donar-los als obrers una influència decisiva sobre la producció. Els sindicats no poden determinar les *dimensions* ni el progrés *tècnic* de la producció.

Prenguem l'aspecte purament econòmic de la "lluita de la taxa salarial contra la taxa de benefici", com Bernstein anomena l'activitat sindical. Aquesta no s'entaula al cel blau. S'entaula dins del marc ben delimitat de les lleis salarials. L'activitat sindical no destrueix sinó que realitza la llei de salaris. Açò queda igualment clar si es planteja la qüestió des d'altre angle i s'analitza quines són les vertaderes funcions dels sindicats.

Segons Bernstein, són els sindicats els que dirigeixen (en la mobilització general per l'emancipació de la classe obrera) el vertader atac contra la taxa de benefici industrial. Segons Bernstein, els sindicats tenen la tasca de transformar la taxa de benefici industrial en "taxa salarial". El fet és que els sindicats són els menys capacitats per a llançar una ofensiva econòmica contra el benefici. Els sindicats no són més que una organització *defensiva* de la classe obrera contra els atacs del benefici. Reflecteixen la resistència obrera davant l'opressió de l'economia capitalista.

D'una banda, els sindicats tenen la funció d'influir sobre la situació del mercat de força de treball. Però aquesta influència es veu constantment superada per la proletarització de les capes mitjanes de la nostra societat, procés que aporta constantment nova mercaderia al mercat de treball. La segona funció dels sindicats és la de millorar la situació dels obrers. És a dir, incrementar la part de riquesa social que aquests reben. Aquesta part, però, es veu constantment reduïda amb la ineluctabilitat d'un procés natural: per l'increment de la productivitat del treball. No cal ser marxista per a comprendre-ho. Basta llegir *Zur Beleuchtung der sozialen Frage* de Rodbertus.

En altres paraules, les condicions objectives de la societat capitalista transformen les dues funcions econòmiques dels sindicats en una mena de treball de Sísif que és, de totes les maneres, indispensable. Perquè com resultat de les activitats del seu sindicat, l'obrer aconsegueix obtenir la taxa salarial que li correspon d'acord amb la situació del mercat de força de treball. Com resultat de l'activitat sindical s'aplica la llei capitalista de salaris i l'efecte de la tendència decreixent del desenvolupament econòmic es veu paralitzat o, més precisament, atenuat. No obstant això, la transformació del sindicat en instrument per a la reducció progressiva del benefici a favor del salari pressuposa les següents condicions socials: primer, el cessament de la proletarització dels estrats mitjans de la nostra societat; segon, la detenció de l'increment de la productivitat del treball. En ambdós casos tenim *un retorn a les condicions precapitalistes*.

Les cooperatives i els sindicats són totalment incapaços de transformar el *mode capitalista de producció*. Açò Bernstein realment ho comprèn, si bé de manera distorsionada. Perquè es refereix a les cooperatives i els sindicats com mitjans per a reduir els *beneficis* dels capitalistes i enriquir així els obrers. D'aquesta manera renuncia a la lluita contra el *mode de producció capitalista* i tracta de dirigir el moviment socialista cap a la lluita contra la *distribució capitalista*. Una vegada i una altra Bernstein es refereix al socialisme com un esforç per aconseguir una manera de distribució "justa", "més justa" (pàgina 51 del seu llibre) i "fins i tot més justa" (*Vorwärts*, 26 de març de 1899).

No pot negar-se que la causa directa que porta les masses populars al moviment socialista és precisament el mode de distribució "injust" que caracteritza al capitalisme. Quan la socialdemocràcia lluita per la socialització del conjunt de l'economia, aspira amb això a una distribució "justa" de la riquesa social. Però la socialdemocràcia, guiada pel comentari de Marx que el mode de distribució d'una època donada és conseqüència natural del mode de producció d'aqueixa època, no lluita contra la distribució en el marc de la producció capitalista. Lluita per la supressió de la mateixa

producció capitalista. En una paraula, la socialdemocràcia vol establir el mode de *distribució socialista* mitjançant la supressió del *mode de producció capitalista*. El mètode de Bernstein, al contrari, proposa combatre el mode de *distribució capitalista* amb l'esperança d'instaurar així, gradualment, el *mode de producció socialista*.

Quin és, en aqueix cas, el fonament del programa de Bernstein per a la reforma de la societat? Es recolza en les tendències de la producció capitalista? No; en primer lloc, ell nega aqueixes tendències. En segon lloc, la transformació socialista és, per a ell, efecte i no causa de la distribució. No pot donar-li al seu programa una base materialista, perquè ja ha refutat els objectius i mitjans del moviment socialista i, amb això, les seues condicions econòmiques. Resultat d'això és que es veu obligat a construir fonaments idealistes.

“¿Per a què representar el socialisme com resultat de la compulsió econòmica?”, pregunta queixós. “Per què degradar el *raciocini* de l'home, el seu *sentiment de justícia*, la seua *voluntat*?” (*Vorwärts*, 26 de març de 1899.) La distribució superlativament justa de què parla Bernstein s'aconseguirà gràcies a la lliure voluntat de l'home, voluntat que actua no en virtut de la necessitat econòmica, ja que aquesta voluntat no és més que un instrument, sinó en virtut de la comprensió que té l'home de la justícia, en virtut de la *idea de justícia* de l'home.

Així tornem alegrement al principi de justícia, al vell cavallet de batalla sobre el qual han cavalcat tots els reformadors de la terra durant mil·lennis, per falta d'un mitjà de transport històric més segur. Tornem al trist Rocinante sobre el qual han cavalcat els Quixots de la història a la cerca de la gran reforma de la terra, per a tornar a casa amb els ulls negres.

La relació entre pobres i rics com a base per al socialisme, el principi del cooperativisme com contingut del socialisme, la “distribució més justa” com el seu objectiu i la idea de justícia com la seua única legitimació històrica: amb quant més força, enginy i foc va defensar Weitling *aqueix tipus* de socialisme fa cinquanta anys! No obstant això, el sastre genial no coneixia el socialisme científic. Si avui hom pren la concepció que Marx i Engels van espedaçar fa mig segle, hom l'arranja i la presenta al proletariat com l'última paraula en ciència social, això és, també, l'art d'un sastre, però no té res de genial.

Els sindicats i les cooperatives són els punts de suport econòmics de la teoria del revisionisme. La seua condició *política* principal és el creixement de la *democràcia*. Les manifestacions actuals de reacció política no són per a Bernstein sinó “desplaçaments”. Les considera fortuïtes, momentànies, i suggereix que hom no les tinga en compte en l'elaboració de les directives generals per al moviment obrer.

No obstant això, del que es tracta no d'allò que Bernstein, sobre la base d'afirmacions orals o escrites dels seus amics, pense sobre l'estabilitat de la reacció, sinó de quina connexió interna objectiva existeix entre la democràcia i el desenvolupament social real.

Per a Bernstein la democràcia és una etapa inevitable en el desenvolupament de la societat. Per a ell, com per als teòrics burgesos del liberalisme, la democràcia és la gran llei fonamental del procés històric, amb totes les forces de la vida política posades al servei de la seua realització. Però la tesi de Bernstein és completament falsa. Presentada en aquesta forma absoluta, apareix com una vulgarització petit burgesa dels resultats d'una fase brevíssima del desenvolupament burgès, els últims vint-i-cinc o trenta anys. Arribem a conclusions totalment distintes quan examinem el desenvolupament històric de la democràcia un poc més de prop i considerem, al mateix temps, la història política general del capitalisme.

La democràcia va aparèixer en les estructures socials més dissímils: grups comunistes primitius, estats esclavistes de l'Antiguitat i comunes medievals. Així mateix l'absolutisme i la monarquia constitucional es troben en les ordres econòmics més variats. Quan el capitalisme va començar com a primera forma de producció de mercaderies, va recórrer a una constitució democràtica en les comunes municipals de l'Edat Mitjana. Després, quan va desenvolupar la manufactura, el capitalisme va trobar la seua forma política corresponent en la monarquia absoluta. Finalment, com a economia industrial desenvolupada, va engendrar en França la república democràtica de 1793, la monarquia absoluta de Napoleó I, la monarquia nobiliària de la Restauració (1815-1830), la monarquia constitucional burgesa de Lluís Felip, novament la república democràtica, novament la monarquia de

Napoleó III i, finalment, per tercera vegada, la república. En Alemanya, l'única institució vertaderament democràtica (el sufragi universal) no és una conquesta del liberalisme burgès. El sufragi universal alemany va ser un instrument per a la fusió dels petits estats. És només en aquest sentit que té importància per al desenvolupament de la burgesia alemanya, que d'una altra manera quedaria ben satisfeta amb una monarquia constitucional semifeudal. A Rússia, el capitalisme va prosperar per molt de temps davall el règim de l'absolutisme oriental, sense que la burgesia manifestés el menor desig d'introduir la democràcia. En Àustria, el sufragi universal va ser abans que res un salvavides llançat a una monarquia en descomposició i en fallida. A Bèlgica, la conquesta del sufragi universal pel moviment obrer es va deure indubtablement a la debilitat del militarisme local i, per consegüent, a la situació geogràfica i política particular d'aqueix país. Però ací tenim "un poc de democràcia" guanyada no per la burgesia sinó *contra ella*.

L'ascens ininterromput de la democràcia, que per al revisionisme tant com per al liberalisme burgès sembla una gran llei fonamental de la història humana i, sobretot, de la història moderna, demostra ser, després d'una mirada més profunda, un fantasma. Hom no pot establir una relació absoluta i general entre desenvolupament capitalista i democràcia. La forma política d'un país determinat és sempre resultat de la combinació de tots els factors polítics existents, tant interns com externs. Admet dins dels seus límits tot tipus de variants, des de la monarquia absolutista fins a la república democràtica.

Hem d'abandonar, doncs, tota esperança d'establir la democràcia com a llei general del procés històric, inclusivament en el marc de la societat moderna. Si girem els ulls a la fase actual de la societat burgesa, també ací observem factors polítics que, en compte de garantir la realització de l'esquema de Bernstein, condueixen a l'abandó, per part de la societat burgesa, de les conquestes democràtiques aconseguides fins ara.

Les institucions democràtiques (i açò posseeix la major importància) han esgotat totalment la seua funció de servir d'ajuda al desenvolupament de la societat burgesa. En la mesura que van ser necessàries per a provocar la fusió dels petits estats i la creació dels grans estats moderns (Alemanya, Itàlia) ja no són més indispensables. Mentre, el desenvolupament de l'economia ha introduït una nova cohesió interna i l'embenat de la democràcia política ja pot ser retirat, doncs, sense perill per a l'organisme de les societats burgeses.

El mateix pot dir-se de la transformació de tota la maquinària estatal política i administrativa de mecanisme feudal o semifeudal en mecanisme capitalista. Mentre que aquesta transformació ha sigut històricament inseparable del desenvolupament de la democràcia, s'ha realitzat fins a un grau tal que es poden suprimir els "ingredients" purament democràtics de la societat, com ara el sufragi universal i la forma estatal republicana, sense que l'administració, les finances estatals ni l'organització militar tinguen necessitat de retrotraure's a les seues formes anteriors a la Revolució de març de 1848.

Si el liberalisme en quant tal ja li és totalment inútil a la societat burgesa, també s'ha convertit, d'altra banda, en un impediment directe per al capitalisme. Dos factors dominen completament la vida política dels estats contemporanis: la *política mundial* i el moviment obrer. Cada un presenta un aspecte diferent de la fase actual del desenvolupament capitalista.

Com resultat del desenvolupament de l'economia mundial i de l'agudització i generalització de la competència en el mercat mundial, el militarisme i la política de les grans flotes han esdevingut, en tant que instruments de la política mundial, un factor decisiu tant en la vida interior com en la vida exterior de les grans potències. Si és cert que la política mundial i el militarisme representen una fase *ascendent* en l'etapa que travessa el capitalisme en l'actualitat, llavors la democràcia burgesa ha de desplaçar-se, lògicament, en sentit descendent. L'exemple més evident: la Unió americana des de la guerra contra Espanya. En França, la República deu la seua existència principalment a la situació política internacional que, per ara, no fa possible el desencadenament de la guerra, si s'hi arribés i França, com en principi tot fa suposar, demostrés no estar suficientment armada per a fer front a les exigències de la política mundial, llavors la resposta a la primera derrota francesa en el terreny bèl·lic seria la proclamació de la monarquia en París. En Alemanya, la nova era d'armamentisme en gran escala (1893) i la política internacional inaugurada per Kiautschou es cobraria immediatament dues víctimes de la democràcia burgesa: la destrucció del liberalisme i la caiguda del centre [En Alemanya l'era de l'armamentisme en gran escala, que data de 1893, així com la política mundial inaugurada per Kiautschou s'ha cobrat immediatament dues víctimes de la democràcia burgesa: la destrucció del

liberalisme i la transformació del centre de partit en l'oposició a partit de govern. Les darreres eleccions al Reichstag, les de 1907, celebrades sota el signe de la política colonial, constitueixen vertaderament el soterrament històric del liberalisme alemany.

Si la política exterior empenya la burgesia als braços de la reacció, el mateix ocorre amb la política interna, gràcies a l'ascens de la classe obrera. Bernstein demostra que ho reconeix quan responsabilitza la "llegenda" socialdemòcrata que "vol engolir-s'ho tot" (en altres paraules, els esforços socialistes de la classe obrera) per la deserció de la burgesia liberal. Aconsella el proletariat renegar del seu objectiu socialista, perquè els liberals morts de por puguen sortir de la rateta de la reacció. En convertir la supressió del moviment obrer socialista en condició essencial per a la preservació de la democràcia burgesa, demostra palmàriament que aquesta democràcia es troba en contradicció directa amb la tendència interna del desenvolupament de la societat actual. Demostra, al mateix temps, que el mateix moviment socialista és un *producte directe* d'aquesta tendència.

Però demostra, al mateix temps, una altra cosa més. En fer de la renúncia a l'objectiu socialista una condició essencial per a la resurrecció de la democràcia burgesa, demostra com d'inexacta és l'afirmació que la democràcia burgesa és una condició indispensable per al moviment socialista i la victòria del socialisme. El raonament de Bernstein cau en un cercle viciós. La conclusió s'engul les premisses.

La solució és ben simple. Vist que el liberalisme burgès ha venut la seua ànima per por de la creixent mobilització obrera i al seu objectiu final, arribem a la conclusió que el moviment obrer socialista és avui l'*únic* puntal d'allò que no és l'objectiu del moviment socialista: la democràcia. Hem de traure la conclusió que la democràcia no té un altre suport. Hem de traure la conclusió que el moviment socialista no està lligat a la democràcia burgesa, sinó que, al contrari, la sort de la democràcia està lligada al moviment socialista. Hem de concloure'n que la democràcia no adquireix majors possibilitats de sobreviure en la mesura que la classe obrera renuncia a la lluita per la seua emancipació, sinó que, al contrari, la democràcia adquireix majors possibilitats de supervivència a mesura que el moviment socialista esdevé prou fort com per a lluitar contra les conseqüències reaccionàries de la política mundial i la deserció burgesa de la democràcia. Qui desitja l'enfortiment de la democràcia, també ha de desitjar l'enfortiment, i no el debilitament, del moviment socialista. Qui renuncia a la lluita pel socialisme, renuncia també a la mobilització obrera i a la democràcia.

Bernstein declara al final de la seua "Resposta" a Kautsky en *Vorwärts* del 26 de març de 1899 que està completament d'acord amb la part pràctica del programa de la socialdemocràcia i que tan sols té coses a objectar en allò que fa a la seua part teòrica. Fent a una banda això, creu, evidentment, estar autoritzat amb totes les de la lle a marxar amb plenitud de drets junt al partit puix ¿quina "importància" pot tenir "que en la part teòrica figure alguna frase que ja no coincidisca amb la seua concepció del curs del desenvolupament? Aquesta declaració mostra, en el millor dels casos, fins a quin punt tan extrem ha perdut Bernstein tot sentit en allò que fa a la coherència que existeix entre l'activitat pràctica de la socialdemocràcia i els seus principis generals, fins a quin punt les mateixes paraules han deixat de significar el mateix per al partit i per a Bernstein. Realment, com hem vist, les teories de Bernstein condueixen a l'elemental reconeixement socialdemòcrata que sense la base fonamental també la lluita pràctica deixa de tenir valor i objecte, que si hom abandona la *meta final* també el *moviment* mateix acaba per perir.

3 La conquesta del poder polític

Hem vist que la sort de la democràcia està lligada a la del moviment obrer. ¿Però és que el desenvolupament de la democràcia fa supèrflua o impossibilita la revolució proletària, és a dir, la conquesta del poder polític pels treballadors?

Bernstein soluciona el problema sospesant minuciosament els aspectes bons i roïns de la reforma i la revolució social. Ho fa quasi de la mateixa manera en què hom pesa la canyella o el pebre al magatzem de la cooperativa de consum. Veu en el curs legislatiu del procés històric l'acció de la "intel·ligència", mentre que per a ell el curs revolucionari del procés històric revela l'acció del "sentiment". Veu en l'activitat reformista un mètode lent per a l'avanç històric, i en l'activitat revolucionària un mètode ràpid. En la legislació veu una força metòdica; en la revolució, una força espontània.

Sabem des de fa temps que el reformador petit burgès troba aspectes “bons” i “roïns” en tot. Rosega un poc de cada herba. Però aquesta combinació afecta molt poc el vertader curs dels esdeveniments. El munt tan atentament construït de tots els “aspectes bons” de totes les coses possibles se'n va a baix davant la primera puntellada de la història. Històricament, la reforma legislativa i el mètode revolucionari es regeixen per influències molt més poderoses que els avantatges o inconvenients de l'un i l'altre.

En la història de la societat burgesa la reforma legislativa va servir per a enfortir progressivament la classe en ascens fins que aquesta va concentrar el poder suficient com per a apoderar-se del poder polític, suprimir el sistema jurídic imperant i construir un de nou, a la seua mesura. Bernstein, en injuriar la conquesta del poder polític com a teoria blanquista de la violència, té la mala sort de titllar d'error blanquista allò que ha sigut sempre el pivot i la força motriu de la història de la humanitat. Des de la primera aparició de les societats de classes amb la lluita de classes com contingut essencial de la seua història, la conquesta del poder polític ha sigut sempre l'objectiu de les classes en ascens. Aquest és el punt de partida i el final de tot període històric. Açò pot hom observar-ho en la prolongada lluita dels camperols llatins contra els financers i nobles de l'antiga Roma, en la lluita de la noblesa medieval contra els bisbes i en la lluita dels artesans contra els nobles a les ciutats de l'Edat Mitjana. En el temps moderns ho veiem en la lluita de la burgesia contra el feudalisme.

La reforma legislativa i la revolució no són mètodes diferents de desenvolupament històric que hom pugua escollir a voluntat en l'aparador de la història, així com hom opta per salsitxes fredes o calentes. La reforma legislativa i la revolució són diferents *factors* del desenvolupament de la societat de classes. Es condicionen i complementen mútuament i, alhora, s'exclouen recíprocament, com els pols Nord i Sud, com la burgesia i el proletariat.

Cada constitució legal és *producte* d'una revolució. En la història de les classes, la revolució és un acte de creació política, mentre que la legislació és l'expressió política de la vida d'una societat que ja existeix. La reforma no posseeix una força pròpia, independent de la revolució. En cada període històric l'obra reformista es realitza únicament en la direcció que li imprimeix l'ímpetu de l'última revolució, i prossegueix mentre l'impuls de l'última revolució es faça sentir. Més concretament, l'obra reformista de cada període històric es realitza únicament *en el marc* de la forma social creada per la revolució. Heus aquí el nucli del problema.

Va en contra del procés històric presentar l'obra reformista com una revolució prolongada a llarg termini i la revolució com una sèrie condensada de reformes. La transformació social i la reforma legislativa no difereixen per la seua *durada* sinó per la seua *essència*. El secret del canvi històric mitjançant la utilització del poder polític rau precisament en la transformació de la simple modificació quantitativa en una nova qualitat o, més concretament, al passatge d'un període històric d'una determinada forma de societat a una altra.

És per això que aquells que es pronuncien a favor del mètode de la reforma legislativa *en compte* de la conquesta del poder polític i la revolució social *en oposició a aquestes*, en realitat no opten per una via més tranquil·la, calmada i lenta cap al *mateix* objectiu, sinó per un objectiu *diferent*. En compte de prendre partit per la instauració d'una nova societat, ho fan per la modificació superficial de la vella societat. Si seguim les concepcions polítiques del revisionisme, arribem a la mateixa conclusió que quan seguim les concepcions econòmiques del revisionisme. El nostre programa no és ja la realització del *socialisme* sinó la reforma del *capitalisme*; no és la supressió del treball assalariat, sinó la reducció de l'explotació, és a dir, la supressió dels abusos del capitalisme en compte de la supressió del mateix capitalisme.

¿Que potser la relació recíproca de la reforma legislativa i la revolució s'apliquen únicament a les lluites de classes del passat? ¿És possible que ara, com a resultat del perfeccionament del sistema jurídic burgès, la funció de traslladar la societat d'una fase històrica a una altra corresponga a la reforma legislativa, i que la conquesta del poder estatal pel proletariat s'haja convertit, segons Bernstein, en “una frase buida”?

Ben al contrari. ¿Què és allò que distingeix la societat burgesa de les altres societats de classe, de la societat antiga i de l'ordre social imperant en l'Edat Mitjana? Precisament el fet que la dominació de classe no es basa en “drets adquirits” sinó en *relacions econòmiques reals*: el fet que el treball

assalariat no és una relació jurídica, sinó exclusivament econòmica. En el nostre sistema jurídic no hi ha una sola fórmula legal per a l'actual dominació de classes. Les poques restes de semblants fórmules de dominació de classe (per exemple, la dels servents) són vestigis de la societat feudal.

¿Com pot hom suprimir l'esclavitud assalariada "legislativament", si l'esclavitud assalariada no està expressada en les lleis? Bernstein, que voldria liquidar el capitalisme mitjançant la reforma legislativa, es troba en la mateixa situació que el policia rus d'Uspienski que diu: "Ràpidament vaig agafar el guilopo de les solapes! Però, què és açò? El molt maleït no en té, de solapes!" Tal és, precisament, la dificultat que té Bernstein.

"...totes les societats anterior tenien com a base l'antagonisme entre les classes opressores i les oprimides" (*Manifest comunista*)¹². Però en les fases que van precedir a la societat moderna, aquest antagonisme s'expressava en relacions jurídiques ben determinades i, en virtut d'això, podien acordar-li un lloc a les noves relacions dins del marc de les velles. "dels serfs de l'Edat Mitjana sorgiren els ciutadans lliures de les primeres ciutats" (*Manifest comunista*)¹³. Com va ser possible? Per la supressió progressiva de tots els privilegis feudals als voltants de la ciutat: la jova, el dret a usar vestimentes especials, l'impost sobre l'herència, el dret del senyor a apropiarse del millor del bestiar, l'impost personal, el casament per obligació, el dret a la successió, en fi, tot allò que constituïa la servitud.

De la mateixa manera, la burgesia incipient de l'Edat Mitjana va aconseguir elevar-se, mentre es trobava sota el jou de l'absolutisme feudal, a l'altura de burgesia. Amb quins mitjans? Mitjançant la supressió parcial formal o la destrucció total dels vincles corporatius, mitjançant la transformació progressiva de l'administració fiscal i de l'exèrcit.

En conseqüència, quan estudiem el problema des d'un punt de vista abstracte, no des del punt de vista històric, podem *imaginar* (en vista de les velles relacions de classe) un passatge legal, segons el mètode reformista, de la societat feudal a la societat burgesa. Però què veiem en la realitat? En la realitat veiem que les reformes legals no sols no van obviar la presa del poder polític per la burgesia, abans bé, al contrari, el van preparar i hi van conduir. La transformació sociopolítica prèvia va ser indispensable, tant per a l'abolició de l'esclavitud com per a la supressió del feudalisme.

Però ara la situació és totalment distinta. Cap llei obliga el proletariat a sotmetre's al jou del capitalisme. La pobresa, la carència de mitjans de producció, obliguen el proletariat a sotmetre's al jou del capitalisme. I no hi ha llei en el món que li atorgue al proletariat els mitjans de producció mentre romanga en el marc de la societat burgesa, ja que no són les lleis sinó el procés econòmic els que han arrancat els mitjans de producció de mans dels productors.

Tampoc l'explotació *dins* del sistema de treball assalariat es basa en lleis. El nivell salarial no queda fixat per la legislació, sinó per factors econòmics. El fenomen de l'explotació capitalista no es basa en una disposició legal sinó en el fet purament econòmic que en aquesta explotació la força de treball exerceix el rol d'una mercaderia que posseeix, entre altres, la característica de produir *valor*: que *excedeix* al valor que es consumeix davall la forma de mitjans de subsistència per al que treballa. En síntesi, les relacions fonamentals de la dominació de la classe capitalista no poden transformar-se mitjançant la reforma legislativa, sobre la base de la societat capitalista, perquè aquestes relacions no han sigut introduïdes per les lleis burgeses, ni han rebut forma legal. Aparentment, Bernstein no ho sap, ja que parla de "reformes socialistes". D'altra banda, sembla reconèixer-ho implícitament quan diu en la pàgina 10 del seu llibre: "la motivació econòmica en l'actualitat actua lliurement, mentre que en el passat estava emmascarada per qualsevol classe de relacions de dominació, per qualsevol classe d'ideologia".

Per açò no és tot. Una de les peculiaritats de l'ordre capitalista és que al seu si tots els elements de la futura societat assumeixen en la primera instància del seu desenvolupament una forma que no s'aproxima al socialisme sinó que, al contrari, s'allunya més i més del socialisme. La producció se socialitza progressivament. Però, ¿davall quina forma s'expressa el caràcter social de la producció capitalista? S'expressa sota la forma de la gran empresa, la societat per accions, el càrtel, dins del qual els antagonismes capitalistes, l'explotació capitalista, l'opressió de la força de treball, s'exacerben a l'extrem.

En l'aspecte militar, el desenvolupament del capitalisme condueix a l'extensió del servei militar obligatori, a la reducció del temps de servei i, per consegüent, a un acostament material a la milícia popular. Però tot açò es dóna davall la forma del militarisme modern, en què la dominació del poble per l'Estat militarista i el caràcter de classe de l'Estat es palesen amb més claredat.

Al camp de les relacions polítiques, el desenvolupament de la democràcia ocasiona (en la mesura que troba terreny fèrtil) la participació de tots els estrats populars en la vida política i, per tant, un cert tipus d'"estat popular". Però aquesta participació sobrevé sota la forma del parlamentarisme burgès, en el qual els antagonismes de classe i la dominació de classe no queden suprimits sinó que, al contrari, són posats al nu. Justament perquè el desenvolupament del capitalisme avança enmig d'aqueixes contradiccions, cal extraure el fruit de la societat socialista de la seua corfa capitalista. Justament per això el proletariat s'ha d'apoderar del poder polític i liquidar totalment el sistema capitalista.

Bernstein trau, per descomptat, conclusions diferents. Si l'avanç de la democràcia agreuja en compte de disminuir els antagonismes capitalistes, "la socialdemocràcia [ens diu] per a no dificultar la seua tasca, ha d'emprar tots els mitjans per a tractar de detenir les reformes socials i l'extensió de les institucions democràtiques". En efecte, aqueix seria el procediment correcte si la socialdemocràcia desitgés, a la manera dels petits burgesos, assumir la tasca vana de prendre per a si tots els aspectes bons de la història i rebutjar-ne tots els roïns. No obstant això, en aquest cas, al mateix temps hauria de "tractar de detenir" el capitalisme en general, perquè no hi ha dubte que aquest és el malandrí que posa esculls en el camí al socialisme.

En realitat, el capitalisme, alhora que posa tots els *obstacles* que pot al socialisme, comporta així mateix l'única *possibilitat* de realització del programa socialista. El mateix val en allò tocant la democràcia.

Si la democràcia s'ha tornat, als ulls de la burgesia, supèrflua i molesta, resulta, al contrari, tant més indispensable i necessària per a la classe obrera. És necessària per a la classe obrera perquè crea les formes polítiques (administració autònoma, drets electorals, etcètera) que li serviran al proletariat de punts de suport per a la tasca de transformar la societat burgesa. La democràcia és indispensable per a la classe obrera, perquè només mitjançant l'exercici dels seus drets democràtics, en la lluita per la democràcia, pot el proletariat adquirir consciència dels seus interessos de classe i de la seua tasca històrica.

En síntesi, la democràcia no és indispensable perquè fa supèrflua la conquesta del poder polític pel proletariat, sinó perquè fa a aquesta conquesta *necessària* i *possible*. Quan, en el seu pròleg a *Les lluites de classes a França*, Engels va revisar la tàctica del moviment obrer modern i va aconsellar la lluita legal en contraposició a les barricades, no estava tractant (*com es desprèn de cada línia del pròleg*) el problema de la conquesta específica del poder polític, sinó la lluita quotidiana contemporània. No tenia la intenció de l'actitud que ha d'assumir el proletariat *envers* l'Estat capitalista en el moment de la presa del poder, sinó l'actitud del proletariat *en el marc* de l'Estat capitalista. Engels formulava directives per al proletariat *oprimit*, no per al proletariat victoriós.

En canvi, la coneguda frase de Marx sobre el problema agrari en Anglaterra (Bernstein la utilitza moltíssim) en la que diu: "Probablement tindrem millor èxit si comprem les propietats als grans terratinents", es refereix a la posició del proletariat, *no abans, sinó després de la victòria*. Perquè, evidentment, ni parlar pot hom de comprar la propietat de la vella classe dominant sinó quan els obrers estan en el poder. La possibilitat que Marx considerava és la de *l'exercici pacífic de la dictadura del proletariat* i no la de reemplaçar aquest per les reformes socials capitalistes. Marx i Engels no abrigaven dubtes sobre la necessitat que el proletariat conquerisca el poder polític. És Bernstein qui considera que el galliner del parlamentarisme burgès és un òrgan mitjançant el qual realitzarem la transformació social més formidable de la història, *el passatge de la societat capitalista al socialisme*.

Bernstein presenta la seua teoria advertint el proletariat sobre els perills de prendre el poder amb massa pressa. És a dir que, segons Bernstein, el proletariat ha de permetre que la societat burgesa subsistisca davall la seua forma actual, i patir una terrible derrota. Si el proletariat arribés al poder, podria traure de la teoria de Bernstein la següent conclusió "pràctica": anar-se'n a dormir. La seua

teoria condemna el proletariat, en el moment més decisiu de la lluita, a la inactivitat, a la traïció passiva de la seua pròpia causa.

El nostre programa seria un miser tros de paper si no ens servís en *totes* les eventualitats, en *tots* els moments de la lluita i si no ens servís per la seua *aplicació* i no per la seua no aplicació. Si el nostre programa conté la fórmula del desenvolupament històric de la societat del capitalisme al socialisme, també ha de formular, amb tots els seus fonaments característics, totes les fases transitòries d'aqueix procés i, en conseqüència, ha de ser capaç d'indicar-li al proletariat l'acció que correspon prendre en cada tram del camí al socialisme. No pot arribar el moment en què el proletariat es trobe obligat a abandonar el seu programa, o es veja abandonat per aquest.

En la pràctica, açò es revela en el fet que no pot arribar el moment en què el proletariat, col·locat en el poder per la força dels esdeveniments, no estiga en condicions o no tinga l'obligació moral de prendre certes mesures per a la realització del seu programa, és a dir, mesures transitòries que conduïsquen al socialisme. Darrere de la creença que el programa socialista es pot enfonsar en qualsevol moment de la dictadura del proletariat s'oculta l'altra creença que el *programa socialista és, en general i en tot moment, irrealitzable*.

I què passa si les mesures transitòries són prematures? Aquesta pregunta oculta una enorme quantitat d'idees errònies respecte del vertader curs d'una transformació social.

En primer lloc, la presa del poder polític pel proletariat, és a dir, per una gran classe popular, no es produeix artificialment. Pressuposa (a excepció de casos com ara la Comuna de París, en què el proletariat no va obtenir el poder després d'una lluita conscient per aqueix objectiu, sinó que aquest va caure en els seus mans com una cosa bona abandonada per tots els altres) un grau específic de maduresa de les relacions econòmiques i polítiques. Heus aquí la diferència essencial entre els colps d'Estat segons la concepció blanquista, realitzats per una "minoria activa" i que esclaten com un tret, sempre en un moment inoportú, i la conquesta del poder polític per una gran massa popular conscient, que només pot ser producte de la descomposició de la societat burgesa i, per tant, porta al seu si la legitimació política i econòmica de la seua aparició en el moment oportú.

Si la conquesta del poder polític per la classe obrera no pot produir-se, des de el punt de vista dels *pressupòsits* socials "prematuament", sí, pel contrari, des del punt de vista dels seus efectes polítics, de la *conservació* del poder, s'ha de realitzar necessàriament "prematuament". L'espectre de la revolució prematura, que no deixa dormir Bernstein, ens amenaça com una espasa de Dàmocles; contra ell no val ni pregar ni suplicar, ni el temor ni la vacil·lació. I açò per dues raons ben simples.

En primer lloc, és impossible pensar que una transformació tan grandiosa com és el passatge de la societat capitalista a la societat socialista pugui realitzar-se expeditivament feliç. Considerar aqueixa possibilitat és, novament, donar-los crèdit a concepcions clarament blanquistes. La transformació socialista suposa una lluita prolongada i tenaç, en el curs de la qual és prou probable que el proletariat sofrisca més d'una derrota, de manera que la primera vegada, des del punt de vista del resultat final de la lluita, necessàriament arribarà al poder "inoportunament".

En segon lloc, serà impossible evitar la conquesta "prematuament" del poder estatal pel proletariat, precisament perquè aquests atacs "prematurats" del proletariat constitueixen un factor, i, en veritat, un factor de gran importància, que crea les condicions polítiques per a la victòria final. En el curs de la crisi política que acompanyarà la presa del poder, en el curs de les lluites prolongades i tenaces, el proletariat adquirirà el grau de maduresa política que li permetrà obtenir en el seu moment la victòria total de la revolució. Així, aquests atacs "prematurats" del proletariat contra el poder de l'Estat són en si factors històrics importants que ajuden a produir i determinar el *moment* de la victòria definitiva. Vista des d'aquest punt de vista, la idea d'una conquesta "prematuament" del poder polític per la classe treballadora sembla un absurd polític derivat d'una concepció mecànica del procés social, que li atorga a la victòria de la lluita de classes un moment fixat en forma *externa* i *independent* de la lluita de classes.

Ja que el proletariat no està en situació d'apoderar-se del poder polític sinó "prematuament", ja que el proletariat té l'obligació absoluta de prendre el poder una o diverses vegades "prematuament" abans de conquerir-lo en forma definitiva, oposar-se a la conquesta "prematuament" del poder no és, en els fons, sinó *oposar-se en general a l'aspiració del proletariat d'apoderar-se del poder estatal*.

Així com tots els camins condueixen a Roma, així també arribem lògicament a la conclusió que la proposta revisionista de menysprear l'*objectiu final* del moviment socialista és, en realitat, recomanarnos que renunciem al *moviment* socialista en si, que el consell revisionista a la socialdemocràcia en el sentit que en cas de prendre el poder "se'n vaja a dormir" coincideix exactament amb una invitació a *anar-se'n ja i per sempre a dormir*, és a dir, a renunciar a la lluita de classes.

4 El col·lapse

Bernstein va començar la seua revisió de la socialdemocràcia abandonant la teoria del col·lapse del capitalisme. Aquesta és, però, la pedra fonamental del socialisme científic. En repudiar-la, Bernstein repudia també la doctrina socialista en el seu conjunt. En el curs de la seua exposició, abandona una per una totes les posicions del socialisme per a poder abonar la seua primera afirmació.

És impossible l'expropiació de la classe capitalista sense col·lapse del capitalisme. Per tant, Bernstein renuncia a l'expropiació i opta per la realització progressiva del "principi cooperativista" com a objectiu del moviment obrer.

Però la cooperació no pot realitzar-se dins de la producció capitalista. Per tant, Bernstein renuncia a la socialització de la producció i proposa simplement reformar el comerç i crear cooperatives de consum.

Però la transformació de la societat a través de les cooperatives de consum, inclusivament mitjançant els sindicats, és incompatible amb el vertader desenvolupament material de la societat capitalista. Per tant, Bernstein abandona la concepció materialista de la història.

Però la *seua* concepció de la marxa del procés històric és incompatible amb la teoria marxista de la plus-vàlua. Per tant, Bernstein abandona la teoria del valor i de la plus-vàlua i, amb això, tot el sistema econòmic de Karl Marx.

Però la lluita del proletariat no pot realitzar-se sense un objectiu final i sense una base econòmica que es trobe en la societat actual. Per tant, Bernstein abandona la lluita de classes i parla de la reconciliació amb el liberalisme burgès.

Però en una societat de classes, la lluita de classes és un fenomen natural i inevitable. Per tant, Bernstein qüestiona l'existència mateixa de les classes en la societat. Per a ell, la classe obrera és una massa d'individus, dividits políticament, intel·lectualment i també econòmicament. I la burgesia, segons ell, no s'agrupa políticament segons els seus propis interessos econòmics, sinó únicament en virtut de la pressió extrema que s'exerceix sobre ella de dalt i de baix.

Però si no hi ha bases econòmiques per a la lluita de classes i, per tant, no hi ha classes en la nostra societat, les lluites proletàries, tant passades com futures, contra la burgesia semblen impossibles i la socialdemocràcia i els èxits que ha obtingut semblen incomprendibles, o hom les pot entendre únicament com a resultat de la pressió política del govern; és a dir, no com a conseqüències naturals del procés històric sinó com a conseqüències fortuïtes de la política dels Hohenzollern; no com a fills legítims de la societat capitalista, sinó com a fills bastards de la reacció. Adherint a una lògica rigorosa en aquest sentit, Bernstein passa de la concepció materialista de la història al punt de vista del *Frankfurter* i del *Vossischen Zeitung*.

Després de repudiar la crítica socialista de la societat, a Bernstein li resulta fàcil descobrir que la situació actual és satisfactòria, almenys de manera general. Bernstein no vacil·la. Descobreix que, en l'actualitat, la reacció no és molt forta en Alemanya, que "no podem parlar de reacció als països d'Europa occidental", i que en tots els països d'Occident "l'actitud de les classes burgeses amb el moviment socialista és, en el pitjor dels casos, defensiva, no opressora" (*Vorwärts*, 26 de març de 1899). La situació dels obrers, lluny d'empitjorar, està millorant. La burgesia és políticament progressista i moralment sana. No podem parlar de reacció ni opressió. Tot està perfectament en el millor dels mons possibles...

Bernstein segueix així la seqüència lògica de la A a la Z. Va partir de l'abandó de *l'objectiu final* mantenint, suposadament, el moviment. Però com no pot haver-hi moviment socialista sense objectiu socialista, acaba renunciant al *moviment*.

I així, la concepció del socialisme de Bernstein s'enfonsa totalment. La construcció simètrica superba i admirable del pensament socialista es converteix per a ell en un munt de fem, en què les runes de tots els sistemes, els pensaments de moltes ments grans i petites, troben la seua fossa comuna. Marx i Proudhon, Leo Von Buch i Franz Oppenheimer, Friedrich Albert Lange i Kant, el senyor Prokopovistx i el doctor Ritter von Neupauer, Herkner i Schulze-Gävernitz, Lassalle i el professor Julius Wolff: tots aporten quelcom al sistema de Bernstein. De cada un pren un poc. Res hi ha de sorprenent en això. Perquè quan ha abandonat el socialisme científic ha perdut l'eix de la cristal·lització intel·lectual entorn del qual s'agrupen els fets aïllats en la totalitat orgànica d'una concepció del món coherent.

La seua doctrina, composta de trossets de tots els sistemes possibles sembla, a primera vista, lliure de prejudicis. Perquè a Bernstein no li agrada que hom parle d'una "ciència del partit" o, més precisament, de la ciència d'una classe, així com no li agrada tampoc que hom parle del liberalisme d'una classe o la moral d'una classe. Creu que assoleix expressar la ciència humana, general, abstracta, el liberalisme abstracte, la moral abstracta. Però, ja que la societat real està composta de classes que posseeixen interessos, aspiracions i concepcions diametralment oposats, una ciència social humana general, un liberalisme abstracte, una moral abstracta, són en l'actualitat il·lusions, utopia pura. La ciència, la democràcia, la moral, que Bernstein considera generals, humanes, no són més que la ciència, la democràcia i la moral dominants, és a dir, la ciència burgesa, la democràcia burgesa i la moral burgesa.

Quan Bernstein repudia la doctrina econòmica de Marx per a jurar pels ensenyaments de Brentano, Bröhm-Bawerk-Jevons, Say i Julius Wolf, canvia el fonament científic per a l'emancipació de la classe obrera per les disculpes de la burgesia. Quan parla del caràcter humà general del liberalisme i transforma el socialisme en una variant del liberalisme, priva el moviment socialista (en general) del seu caràcter de classe i, per consegüent, del seu contingut històric; el corol·lari n'és que reconeix la classe que representa històricament al liberalisme, la burgesia, com el campió dels interessos generals de la humanitat.

I quan es pronuncia en contra d'"elevant els factors materials a l'altura d'una força totpoderosa per al progrés", quan protesta per l'anomenat menyspreu envers l'ideal, que se suposa regeix la socialdemocràcia, quan s'atreveix a parlar en nom dels ideals, en nom de la moral, al mateix temps que es pronuncia en contra de l'única font de renaixement moral del proletariat, la lluita de classes revolucionària, no fa més que predicar per a la classe obrera la quinta essència de la moral de la burgesia, és a dir, la conciliació amb l'ordre social existent i la transferència de les esperances del proletariat al limbe de la simulació ètica.

Quan dirigeix els seus dards més esmolats contra el nostre sistema dialèctic, ataca en realitat el mètode específic de pensament emprat pel proletariat conscient en lluita pel seu alliberament. És un intent de trencar l'espasa que li ha permès al proletariat esgarrar el vel del futur. És un intent de trencar l'arma intel·lectual amb ajuda de la qual el proletariat, encara que es trobe materialment davall el jou de la burgesia, pot arribar a triomfar sobre la burgesia. Perquè és el nostre sistema dialèctic el que li mostra al proletariat el caràcter transitori del seu jou, els demostra als obrers la ineluctabilitat de la seua victòria i ja està realitzant una revolució en el domini del pensament. En acomiadar-se del nostre sistema dialèctic i recórrer, en canvi, a l'engrundsadora intel·lectual del conegut "per un costat - per l'altre", "sí - però", "encara que - no obstant això", "més - menys", etcètera, cau lògicament en una forma de pensament que pertany històricament a la burgesia decadent, sent fidel reflex de l'existència social i l'activitat política de la burgesia en aqueixa etapa. El "per un costat - per l'altre", "sí - però" polític de la burgesia contemporània posseeix una semblança notable amb la manera de pensar de Bernstein, i constitueix la prova més palmària i irrefutable de la naturalesa burgesa de la seua concepció del món.

Però la paraula "burgès", tal com la utilitza Bernstein, no és una expressió de classe sinó una noció social general. Fidel a la seua lògica fins al final, ha canviat, junt amb la seua ciència, política, moral i manera de pensar, el llenguatge històric del proletariat pel de la burgesia. Quan utilitza la paraula "ciudadà" sense distincions per a referir-se tant al burgès com al proletari, volent, amb això, referir-se

a l'home en general, identifica l'home en general amb el burgès, i a la societat humana amb la societat burgesa.

Si al començament de la discussió amb Bernstein algú va esperar encara poder convèncer-lo amb argument extrets de l'arsenal científic de la socialdemocràcia, poder recuperar-lo per al moviment, ha d'abandonar completament qualsevol esperança. Perquè les mateixes paraules han deixat ja d'expressar els mateixos conceptes per a les dues parts, els mateixos conceptes han deixat ja d'expressar els mateixos fets socials. La discussió amb Bernstein ha esdevingut una disputa entre dues concepcions del món, dues classes, dues formes de societat. Bernstein i la socialdemocràcia es situen actualment en camps completament distints.

5 Oportunisme en la teoria i en la pràctica

El llibre de Bernstein posseeix gran importància per al moviment obrer alemany i internacional. És el primer intent de proveir d'una base teòrica als corrents oportunistes que proliferen al si de la socialdemocràcia.

Pot dir hom que aquests corrents són de llarga data en el nostre moviment, si tenim en compte les manifestacions esporàdiques d'oportunisme com ara el problema dels subsidis als vaixells a vapor. Però a partir de 1890, amb la derogació de les lleis antisocialistes, apareix un corrent oportunista ben definit. El "socialisme d'Estat" de Vollmar, el vot a favor del pressupost bavarès, el "socialisme agrari" del sud d'Alemanya, la política de compensació de Heine, la posició de Schippel envers les tarifes i el militarisme són els pics més alts del desenvolupament de la pràctica oportunista.

Quina és, aparentment, la característica principal d'aquesta pràctica? Una certa hostilitat envers la "teoria". Açò és natural, ja que la nostra "teoria", és a dir, els principis del socialisme científic, imposen limitacions clarament definides a l'activitat pràctica: en allò que fa als *objectius* d'aqueixa activitat, els *mitjans* per a assolir aqueixos objectius i el mètode emprat en aqueixa activitat. És prou natural que la gent que persegueix resultats "pràctics" immediats vullga alliberar-se de tals limitacions i independitzar la seua pràctica de la nostra "teoria".

No obstant això, cada vegada que es tracta d'aplicar aquest mètode, la realitat s'encarrega de refutar-lo. El socialisme d'Estat, el socialisme agrari, la política de compensació, el problema de l'exèrcit, van ser totes derrotes per a l'oportunisme. Està clar que si aquest corrent desitja subsistir ha de tractar de destruir els principis de la nostra teoria i elaborar-ne una pròpia. El llibre de Bernstein apunta precisament en aqueixa direcció. És per això que en Stuttgart tots els elements oportunistes del nostre partit es van agrupar immediatament entorn de la bandera de Bernstein. Si els corrents oportunistes en l'activitat pràctica del nostre partit són un fenomen enterament natural que pot explicar-se a la llum de les circumstàncies especials en què es mou la nostra activitat, la teoria de Bernstein és un intent no menys natural d'agrupar aqueixos corrents en una expressió teòrica general, un intent d'elaborar les seues pròpies premisses teòriques i trencar amb el socialisme científic. És per això que en la publicació de les idees de Bernstein hom ha de reconèixer una prova històrica per a l'oportunisme i la seua primera legitimació científica.

Quin va ser el resultat d'aquesta prova? Ho hem vist. L'oportunisme no està en condicions d'elaborar una teoria positiva capaç de resistir la crítica. L'única cosa que pot fer és atacar distintes tesis aïllades de la teoria marxista i, com el marxisme constitueix precisament un edifici sòlidament construït, tractar per aquest mitjà de commoure tot el sistema, des del sostre als fonaments. Amb això queda palès que la pràctica oportunista, per la seua essència, pels seus fonaments, és incompatible amb el sistema de Marx.

Però també demostra que l'oportunisme és incompatible amb el socialisme (el moviment socialista) en general, que posseeix una tendència interna a portar el moviment obrer per les sendes burgeses, que l'oportunisme tendeix a paralitzar completament la lluita de classes proletària. Des del punt de vista històric, no té res a veure amb el marxisme. Perquè abans de Marx, i independentment d'ell, van sorgir diversos moviments obrers i doctrines socialistes, cada una de les quals va ser, a la seua manera, expressió teòrica, segons les circumstàncies del moment, de la lluita de la classe obrera per la seua emancipació. La teoria que consisteix en basar el socialisme en la concepció moral de la justícia, en la lluita contra el mode de distribució, en compte de basar-lo en la lluita contra el mode de

producció, en la concepció de l'antagonisme de classes com a antagonisme entre pobres i rics, l'intent d'empeltar el "principi cooperativista" en l'economia capitalista (totes les boniques idees que es troben en la doctrina de Bernstein) ja existien abans d'ell. I aquestes teories, tot i la seua insuficiència van ser, *en el seu moment*, teories efectives per a la lluita de classes proletària. Van ser les botes de set llegües infantils amb què el proletariat va aprendre a caminar en l'escena històrica.

Però després que el desenvolupament de la lluita de classes i el seu reflex en les condicions socials van conduir a l'abandó d'aqueixes teories i a l'elaboració dels principis del socialisme científic, no podia haver-hi socialisme (almenys en Alemanya) fora del socialisme marxista, i no podia haver-hi lluita de classes socialista fora de la socialdemocràcia. D'ara en avant, socialisme i marxisme, lluita proletària per l'emancipació i socialdemocràcia, s'han tornat idèntics. És per això que el retorn a les teories socials premarxistes ja no significa retornar a les botes de set llegües de la infància del proletariat, sinó a les febles i gastades plantofes de la burgesia.

La teoria de Bernstein va ser el *primer* i, al mateix temps, l'*últim* intent de donar-li una base teòrica a l'oportunisme. És l'últim perquè en el sistema de Bernstein l'oportunisme ha arribat (negativament, a través del seu repudi del socialisme científic; positivament, reunint fins a l'última runa de confusió teòrica que li va ser possible trobar) al límit de la seua corda. En el llibre de Bernstein, l'oportunisme ha posat el passador d'or al seu desenvolupament teòric (així com va completar el seu desenvolupament pràctic en la posició que va assumir Schippel respecte del problema del militarisme) i ha arribat a les seues últimes conclusions.

La doctrina marxista no sols pot refutar l'oportunisme al camp de la teoria. Només ella pot *explicar* l'oportunisme com a fenomen històric en el desenvolupament del partit. La marxa del proletariat, a escala històrica mundial, fins a la seua victòria final no és, per cert, "tan simple". El caràcter peculiar d'aquest moviment resideix precisament en el fet que, per primera vegada en la història, les masses populars, *en oposició* a les classes dominants, han d'imposar la seua voluntat, però fora de la societat imperant, més enllà de la societat existent. Les masses només poden forjar aquesta *voluntat* en lluita constant contra l'ordre existent. La unió de les àmplies masses populars amb un objectiu que transcendeix l'ordre social imperant, la unió de la lluita quotidiana amb la gran tasca de la transformació del món: tal és la tasca del moviment socialdemòcrata, que lògicament ha d'avançar a les palpentes entre dues roques: abandonar el caràcter de masses del partit o abandonar el seu objectiu final, caure en el reformisme burgès o en el sectarisme, anarquisme o oportunisme.

L'arsenal teòric de la doctrina marxista va forjar fa més de mig segle armes que serveixen per a combatre ambdós extrems per igual. Però, ja que el nostre moviment és un moviment de masses i ja que els perills que l'aguaiten no deriven del cervell humà sinó de les condicions socials, la doctrina marxista no podia vacunar, *a priori* i per sempre, contra les tendències anarquistes i oportunistes. Només les podrem vèncer quan passem del camp de la teoria al camp de la pràctica, però només amb les armes que ens va llegar Marx.

"Les revolucions burgeses, [va escriure Marx fa mig segle al seu *El divuit de Brumari de Louis Bonaparte*] com les del segle XVIII, tronen ràpidament d'èxit en èxit, els efectes dramàtics se superen, els humans i les coses semblen fets de brillants de foc, l'extasi és l'esperit del moment; però són de vida breu, aviat han assolit el punt àlgid, i una llarga crapulència pren la societat abans d'aprendre a assimilar els resultats del període de tempesta i brogit sobriament. Les revolucions proletàries, com les del segle XIX, es critiquen constantment, s'interrompen en el propi curs, arriben a un objectiu aparent, per arrencar de nou, fan befa amb una profunditat cruel de les mesures a mitges, de les febleses i de les torpors dels primers intents, semblen enderrocar els oponents tan sols perquè els darrers treguen noves forces de la terra i s'alcen contra ells de nou més gegantins que mai, recula constantment davant la immensitat dels propis objectius fins que es crea una situació que fa impossible qualsevol retorcés, i les pròpies condicions criden: *Hic Rhodus, hic salta!* Ací estàs Rodes, salta ací!"¹⁴

Açò continua sent vàlid, fins i tot després de l'elaboració de la doctrina del socialisme científic. El moviment proletari fins ara no s'ha tornat socialdemòcrata de sobte, ni tan sols en Alemanya. Però esdevé cada vegada més socialdemòcrata, superant continuament les desviacions extremes de l'anarquisme i l'oportunisme, que són només fases determinants del desenvolupament de la socialdemocràcia, pres com a procés.

Per aquestes raons, hem de dir que allò de sorprendent ací no és el sorgiment d'un corrent oportunista, sinó la seua debilitat. Mentre va aparèixer en casos aïllats de l'activitat pràctica del partit, es podia suposar que posseïa un fonament pràctic sòlid. Però ara que ha mostrat la cara en el llibre de Bernstein, no es pot deixar d'exclamar, sorprès: "Com? És això tot el que ha de dir?" ni l'ombra d'un pensament original! Ni una sola idea que el marxisme no haja refutat, esclafat, reduït a pols fa dècades!

Va bastar que l'oportunisme parlés per a demostrar que no tenia res a dir. Aqueixa és, en la història del nostre partit, l'única importància del llibre de Bernstein.

En acomiadar-se així de la forma de pensar del proletariat revolucionari, de la dialèctica i de la concepció materialista de la història, Bernstein pot agrair-los per les circumstàncies atenuants que aquestes proveeixen per a la seua conversió. Perquè només la dialèctica i la concepció materialista de la història, amb la magnanimitat que les caracteritza, podien fer aparèixer Bernstein com a instrument inconscient i adient que li ha servit al proletariat ascendent per a adonar-se'n del seu defalliment momentani i per a, en haver-lo vist sota aqueixa llum, llançar-lo amb una riada ben lluny d'ell.

He dit: el moviment es fa socialdemòcrata si i mentre supera les desviacions anarquistes i oportunistes que necessàriament se'n deriven del seu creixement. Però superar no vol dir deixar-ho tot, amb total tranquil·litat d'esperit, a l'arbitri del que Déu vullga. *Superar el corrent oportunista actual significa rebutjar-lo categòricament.*

Bernstein acaba el llibre aconsellant al partit que gose semblar allò que en realitat és: un partit democràtico-socilista de reformes. El partit, és a dir, el seu òrgan suprem, el congrés, al nostre parer hauria de prendre'n nota proposant-li a Bernstein que, per la seua banda, aparegués formalment també com allò que és en realitat: un progressista petit-burgès-demòcrata.

Edita: ***Germinal – nucli en defensa del marxisme***

Per a posar-te en contacte amb nosaltres: germinal_1917@yahoo.es

Visita la nostra pàgina: www.grupgerminal.org

¹ A la segona edició: En una nota a peu de pàgina del Tercer tom d'*El Capital*, hi escriu F. Engels en 1894: "D'ençà que fou escrit tot això (1865), la competència ha augmentat considerablement al mercat mundial amb el desenvolupament ràpid de la indústria a tots els països civilitzats, especialment a Nord-Amèrica i a Alemanya. El fet que les forces de producció modernes, que creixen d'una manera ràpida i gegantina, desborden cada dia més les lleis de l'intercanvi capitalista de mercaderies en el marc de les quals s'haurien de moure, aquest fet s'imposa avui d'una forma creixent a la consciència dels mateixos capitalistes. Això es nota especialment en dos símptomes. En primer lloc, en la nova manera generalitzada de la protecció duanera, que es diferencia del vell proteccionisme sobretot perquè protegeix precisament, i principalment, els articles exportables. En segon lloc, en els càrtels (truts) dels fabricants d'esferes de producció senceres i grans per a la regulació de la producció, i, doncs, dels preus i els beneficis. És evident que aquests experiments només són viables en un clima econòmic relativament favorable. El primer temporal els ha de llençar per la borda i ha de demostrar que, encara que la producció necessiti una regulació, no és precisament la classe capitalista la idònia per a fer-ho. Mentrestant, aquests càrtels tenen només la funció de procurar que els petits siguin cruspits pels grossos encara més de pressa que fina ara." [Marx, *El Capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 135, N. De E.]

² *Vorwärts* del 20 de febrer de 1898, revista de llibres. Ens sembla que està més justificat considerar les posicions de Konrad Schmidt junt amb les de Bernstein en quant que aquest no ha pronunciat ni una paraula per a refusar el comentari dels seus punts de vista en *Vorwärts*.

³ Webb, *Theorie and Praxis der englischen Geerkvereine*, volum II, pàgines 100 i següents.

⁴ Webb, *Theorie and Praxis der englischen Geerkvereine*, volum II, pàgines 115 i següents.

⁵ Webb, *Theorie and Praxis der englischen Geerkvereine*, volum II, pàgina 115.

⁶ K. Marx, *Das Kapital*, vol III, I, pàgina 216.

⁷ L'any 1872 els professors Wagner, Schmoller, Brentano i d'altres celebraren en Eisenach un congrés en què proclamaren, entre molt de soroll i vistositat, com a meta a què aspiraven, la introducció de reformes socials per a la protecció de la classe obrera. Els mateixos senyors, anomenats "socialistes de càtedra" pel liberal Oppenheimer, fundaren després la Unió per la Reforma Social. Únicament pocs anys després, quan s'aguditzava la lluita contra la socialdemocràcia, aquestes lluminàries del

“socialisme de càtedra” votaven, com a diputats del Reichstag, a favor del manteniment de la llei anti-socialistes. Per la resta, tota l'activitat de la Unió consisteix en celebrar tots els anys assemblees generals en què alguns professors llegeixen ponències sobre temes diversos: a més, la Unió ha editat més de cent grossos volums sobre problemes econòmics. A favor de reformes socials, aquests professors que, per la resta, estan a favor del proteccionisme, del militarisme, etc., no han mogut ni un dit. La Unió ha abandonat inclusivament darrerament el tema de les reformes socials i es dedica a qüestions com ara les crisis, els càrtels i semblants.

⁸ Van der Borcht, *Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, I.

⁹ Nota bene! A Bernstein, evidentment, li sembla vuere en la gran difusió de petites accions una prova que la riquesa social es comença a repartir per accions entre la gent normal. En efecte, ¿qui si no el petit burgesos o inclusivament els treballadors podrien comprar accions, com és ara, per la bagatel·la d'una lliura esterlina o per 20 marcs? Malauradament aquesta hipòtesi es base en un simple error de càlcul: hom opera amb el valor nominal de les accions en compte de fer-ho amb el valor de mercat, que son coses ben diferents. Un exemple: en el mercat miner circulen, entre d'altres, accions de la mina sud-africana Rand; les accions són, com la major part dels valor miners, de 1 lliura esterlina, és a dir, 20 marcs-paper. No obstant això, el seu preu estava ja en 1899 en 43 lliures esterlines (veure les cotitzacions de finals de març), és a dir, no a 20 sinó a 860 marcs! I igualment passa de mitjana amb totes. Les “petites” accions són, doncs, per molt democràtiques que semblen, “bons sobre la riquesa social” realment molt burgesos en la majoria dels casos i molt poc petit burgesos o inclusivament proletaris, puix al seu valor nominal únicament les compren una part mínima dels accionistes.

¹⁰ Bernstein contesta a alguns punt de la nostra primera sèrie d'articles en el *Leipziger Volkszeitung* amb prou amplitud, però d'una manera que no fa sinó delatar la confusió en què està immers. Si, com és ara, facilita la resposta a la nostra crítica del seu escepticisme sobre les crisis en tractar de convèncer-nos que hem fet de tota la teoria de les crisis de Marx música futura. Però açò és, ben segur, una lectura abusiva de les nostres paraules, puix l'únic que explicàvem era la *periodicitat mecànica*, regular, de les crisis, o més exactament: el cicle desenat de la crisi com un esquema corresponent únicament al mercat mundial plenament desenvolupat. En allò que fa al *contingut* de la teoria de les crisis de Marx, dèiem que constitueix l'única formulació científica tant del mecanisme com de les causes econòmiques internes de *totes* les crisis que s'han produït fins ara. Més sorprenents encara són les respostes de Bernstein a d'altres punts de la nostra crítica. Per exemple: a l'observació que els càrtels no poden actuar, en realitat, com a mitjans contra l'anarquia capitalista doncs, como ho demostra la indústria del sucre, no produeixen sinó una agudització de la competència a escala del mercat mundial, contesta Bernstein que sí, que molt bé, que és cert, però que l'agudització de la competència en el sucre en Anglaterra havia provocat una enorme fabricació de melmelades i melasses (pàgina 78). Aquesta és una resposta que en recorda els exercicis de conversació de la primera part del mètode Ollendorf per a aprendre idiomes sense professor: “La màniga és curta, però la sabata és estreta. El pare és gran, però la mare se'n anat a dormir”. Amb la mateixa coherència lògica contesta Bernstein a la nostra demostració que tampoc el *crèdit* pot funcionar com a “mitjà d'adaptació” contra l'anarquia capitalista puix, més bé, augmenta tal anarquia; el crèdit té junt a trets destructius també un component positiu “constructiu-creador” que el mateix Marx no va ignorar, diu. Per a aquell que, en basar-se en la teoria de Marx, veu en l'economia capitalista en general la presència de tots els elements positius per a la futura transformació socialista de la societat, aquesta referència, inclusivament relacionada amb el crèdit, no és quelcom de nou. Però d'allò de què es tractava en el debat era de saber si aquest component positiu del crèdit orientat més enllà del capitalisme actua també positivament en l'economia capitalista, com ho afirma Bernstein, o més bé degenerava en una contradicció i ampliava l'anarquia, com havíem demostrat nosaltres. L'al·lusió de Bernstein a la “capacitat constructivo-creadora del crèdit”, que constituïa certament el punt de partida de tot el debat, no és, a la vista d'açò, més que una “fugida històrica cap avant” i, ben segur, més enllà de l'àmbit de la discussió.

¹¹ “Les fàbriques cooperatives dels mateixos obrers, en la forma antiga, són el primer trencament de la forma antiga, tot i que pertot arreu, és clar, reproduïx i hagin de reproduir, en llur organització real, totes les mancances del sistema existent.”, K. Marx, *El Capital*, volum V, Edicions 62, Barcelona, 1989, pàgina 501.

¹² Marx i Engels, *Manifest del Partit Comunista*, Editorial Undarius, Barcelona, 1976, pàgina 65 [N d E].

¹³ Idem supra, pàgina 54 [N d E].

¹⁴ Marx, *El divuit de Brumari de Louis Bonaparte*, <http://marxists.org/catala/marx/1852/brumaire/kapitel1.htm> [N d E]